

Σπυρίδων Σφέτας

ΑΝΕΠΙΘΥΜΗΤΟΙ ΣΥΜΜΑΧΟΙ
ΚΑΙ ΑΝΕΞΕΛΕΓΚΤΟΙ ΑΝΤΙΠΑΛΟΙ:
ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΚΕ ΚΑΙ ΝΟΦ
ΣΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ (1946-1949)

Το ζήτημα των σχέσεων ΝΟΦ και ΚΚΕ έχει απασχολήσει κατά τα τελευταία χρόνια τους Έλληνες ιστορικούς, διότι πρόκειται στην ουσία για ένα θέμα που συνδέεται άμεσα με το Μακεδονικό στην κρίσιμη περίοδο του εμφυλίου. Πρόσφατες μελέτες σε ικανοποιητικό βαθμό διαφωτίζουν το ζήτημα με ορθολογιστικό και αντικειμενικό τρόπο¹. Το μεγάλο όμως πρόβλημα εξακολουθεί να παραμένει η πρόσβαση στο ανέκδοτο υλικό που υπάρχει στα Σκόπια και στο Βελιγράδι και συνδέεται άμεσα με τα πρόσωπα που έδρασαν την περίοδο αυτή, είτε ως Νοφίτες είτε ως μέλη του ΚΚΕ. Οι συλλογές εγγράφων που εκδόθηκαν στα Σκόπια στη δεκαετία του '70 και '80 χαρακτηρίζονται από ένα σαφή εκλεκτικισμό, ωστόσο περιέχουν αρκετά σημαντικά στοιχεία. Σκοπός του άρθρου αυτού είναι, με αξιολόγηση και χρήση δημοσιευμένων και αδημοσίεωτων πηγών, να συμβάλει στη διαλεύκανση των αμφίδρομων σχέσεων ΚΚΕ - ΝΟΦ στη διάρκεια του εμφυλίου.

Στην περίοδο της κατοχής το ΚΚΕ συγκατατέθηκε στην ίδρυση του SNOF (Σλαβομακεδονικό Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο), μετά από πρωτοβουλία του Κομμουνιστικού Κόμματος Γιουγκοσλαβίας, γιατί εκτιμούσε ότι με τον τρόπο αυτό θα προσελκύνονταν στην αντίσταση οι Σλαβομακεδόνες εκείνοι που είχαν παρασυρθεί από τη βουλγαρική φασιστική προπαγάνδα και είχαν προσχωρήσει στην Οχράνα. Η ίδρυση του SNOF δεν είχε την έγκριση της Κεντρικής Επιτροπής του ΕΑΜ, που είχε την άποψη ότι η οργάνωση θα συμβάλει περισσότερο στη διάσπαση παρά στην ενότητα των αντιστασιακών δυνάμεων. Το γεγονός αυτό καθιστούσε το ΚΚΕ ιδιαίτερα προσεκτικό στο Μακεδονικό ζήτημα. Αν και το ΚΚΕ αναγνώριζε τους Σλαβομακεδόνες από το 1934 ως «Μακεδονικό έθνος», διακήρυττε ωστόσο την αρχή της ισοτιμίας των μειονοτήτων και προσπαθούσε να εντάξει το SNOF στο αντιστασιακό κίνημα του ΕΛΑΣ. Σύντομα ωστόσο στρατιωτικοί σύνδεσμοι από τη Γιουγκοσλαβική Μακεδονία μετέβαιναν στην ελληνική Μακεδονία και προπαγάνδιζαν ότι ο «μακεδονικός» λαός στην Ελλάδα δεν πρέπει να αγωνιστεί για ισοτιμία,

1. Βλ. Ε. Κοφός, *The impact of the Macedonian Question on Civil War in Greece (1943-1949)*, Αθήνα 1989 και Ι. Κολιόπουλου, *Ληλασία Φρονημάτων Β' . Το Μακεδονικό Ζήτημα στην περίοδο του Εμφυλίου Πολέμου (1945-1949) στη Δυτική Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη 1995.

αλλά για αυτοδιάθεση και συνένωση με τη γιουγκοσλαβική Μακεδονία. Η προπαγάνδα αυτή έβρισκε ιδιαίτερη απήχηση στην περιφερειακή οργάνωση του SNOF Καστοριάς, που άρχισε να απαιτεί την ίδρυση ξεχωριστών σλαβομακεδονικών ενόπλων τμημάτων και ξεχωριστού επιτελείου. Ιδιαίτερη δραστηριότητα για την «αυτονόμηση» του SNOF είχε αναπτύξει ο *Paskal Mitrevski* (Πασχάλης Μητρόπουλος), Γραμματέας της περιφερειακής επιτροπής του SNOF Καστοριάς. Η απροκάλυπτη αυτή σωβινιστική προπαγάνδα και η εξάρτηση του SNOF σε σημαντικό βαθμό από το Γενικό Στρατηγείο της γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας εξανάγκασαν το ΚΚΕ να διαλύσει την οργάνωση το Μάιο του 1944. Τον Ιούλιο του 1944 το ΚΚΕ επέτρεψε την ίδρυση ξεχωριστών σλαβομακεδονικών τμημάτων στα πλαίσια του ΕΛΑΣ, κυρίως για να έχει την πολιτική και στρατιωτική υποστήριξη του *Tito* μετά την υπογραφή της συμφωνίας του Λιβάνου. Αλλά τόσο το Τάγμα Φλώρινας-Καστοριάς με επικεφαλής τον *Goce* (Ηλίας Δημάκης) όσο και το Τάγμα Αριδαίας-Έδεσσας με επικεφαλής τους *Džodžo Urdon* (Γιώργος Ούρδας) και *Pavel Rakovski* (Παύλος Ρακοβίτης) συνέχιζαν την ίδια πολιτική, με αποτέλεσμα τον Οκτώβριο του 1944 ο ΕΛΑΣ να συγκρουστεί με το τάγμα του *Goce* και να το απωθήσει στη Γιουγκοσλαβία. Από τη συγχώνευση των ταγμάτων αυτών ιδρύθηκε το Νοέμβριο του 1944 στο Μοναστήρι η «Αιγαιακή Ταξιαρχία Κρούσης» με αποστολή την «απελευθέρωση της Μακεδονίας του Αιγαίου». Διοικητής ορίστηκε ο *Goce* και πολιτικός επίτροπος ο *Mihajlo Keramidžiev* (Μιχάλης Κεραμιτζής). Έναν έκδηλο επεκτατισμό καλλιεργούσε κυρίως η ηγεσία των Σκοπίων με επικεφαλής τον Πρόεδρο της «Λαϊκής Δημοκρατίας της Μακεδονίας» *Metodija Čento*. Σκοπός του *Čento* δεν ήταν η ένταξη της γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας στη γιουγκοσλαβική ομοσπονδία, αλλά η συνένωση και ανεξαρτητοποίηση της Μακεδονίας υπό την προστασία των Μεγάλων Δυνάμεων. Ο *Tito* έδινε προτεραιότητα στην οργανική ένταξη της γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας στη γιουγκοσλαβική ομοσπονδία και στην καταπολέμηση κάθε έκδηλου ή λανθάνοντος φιλοβουλγαρισμού, θεωρώντας το ζήτημα της συνένωσης της βουλγαρικής και ελληνικής Μακεδονίας με τη γιουγκοσλαβική Μακεδονία ως δευτερεύον ζήτημα και ως ζήτημα γενικότερης γιουγκοσλαβικής εξωτερικής πολιτικής. Γι' αυτό και διεμήνυσε το Νοέμβριο του 1944 στην «Αιγαιακή Ταξιαρχία Κρούσης» ότι ήταν πολύ πρώιμο το θέμα της απελευθέρωσης της Θεσσαλονίκης. Σταδιακά ο *Tito* απέκτησε πολιτικό έλεγχο στη γιουγκοσλαβική Μακεδονία και το Μάιο του 1945 η «Αιγαιακή Ταξιαρχία Κρούσης» εντάχθηκε στο γιουγκοσλαβικό στρατό².

2. Για τις σχέσεις μεταξύ του ΚΚΕ και των SNOF-Ταγμάτων Φλώρινας-Καστοριάς και Αριδαίας-Έδεσσας το 1944 βλ. Sp. Sfetis, «Autonomist movements of the Slavophones in 1944:

Ανεξάρτητα από το γεγονός, ότι βαρύτητα για τη Γιουγκοσλαβική εξωτερική πολιτική είχε το ζήτημα της Τεργέστης και όχι της Θεσσαλονίκης και ο *Tito* ήταν προσεκτικός στις πολιτικές του κινήσεις σχετικά με την ελληνική Μακεδονία, στον ελληνικό πολιτικό κόσμο και σε ευρύτερα στρώματα του ελληνικού λαού ήταν διαδεδομένη η άποψη ότι η Γιουγκοσλαβία είχε εδαφικές διεκδικήσεις σε βάρος της Ελλάδας. Στην ελληνική Μακεδονία ο όρος «Σλαβισμός» ήταν ταυτόσημος με τον όρο «επεκτατικός κομμουνισμός». Ελληνικές εθνικιστικές οργανώσεις, ευαίσθητοποιημένες στο σλαβικό κίνδυνο, τηρούσαν μια εχθρική στάση απέναντι σε Σλαβομακεδόνες, για τους οποίους υπήρχαν αποδείξεις ή ακόμα και η υποψία ότι στη διάρκεια της κατοχής ως όργανα της Οχράνας ή του SNOF διέπραξαν βιαιοπραγίες σε βάρος του ελληνικού πληθυσμού. Η ίδρυση του ΝΟΦ, ως συνέχειας του SNOF, ενίσχυσε ακόμα περισσότερο το πνεύμα της δυσπιστίας προς τη Γιουγκοσλαβία.

Στις 23 Απριλίου 1945, πριν ακόμα από τη συνθηκολόγηση της Γερμανίας και τη λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, ιδρύθηκε το ΝΟΦ (Naroden Osloboditelen Front - Λαϊκό Απελευθερωτικό Μέτωπο). Στα πλαίσια του ΝΟΦ εντάχθηκαν και οι σχηματισμοί NOMS (Narodno-osloboditelen Mladinski Sojuz - Λαϊκο-Απελευθερωτική Ένωση Νεολαίας) και AFZ (Antifašistički Front na Ženite - Αντιφασιστικό Μέτωπο Γυναικών). Στις 21 Μαΐου συγκροτήθηκε το Κεντρικό Συμβούλιο του ΝΟΦ, αποτελούμενο από τους *Paskal Mitrevski* (Πασχάλης Μητρόπουλος) ως πολιτικό Γραμματέα, *Pavle Rakovski* (Πάυλος Ρακοβίτης), *Minco Fotev* (Μηνάς Φωτόπουλος), *Atanas Korovešov* (Αθανάσιος Κοροβέσης), *Džodže Urdov* (Γιώργος Ούρδας) και *Mihajlo Keramidžiev* (Μιχάλης Κεραμιτζής). Μέχρι τα μέσα Ιουνίου του 1945 είχαν σχηματιστεί υποεπιτροπές στις περιφέρειες Καστοριάς, Φλώρινας και Έδεσσας. Το πολιτικό πρόγραμμα του ΝΟΦ περιελάμβανε τα εξής σημεία: 1) Συνεχής αγώνας των «Μακεδόνων» της «Μακεδονίας του Αιγαίου» για την απόκτηση εθνικών και κοινωνικών δικαιωμάτων. 2) Επιβεβαίωση της «μακεδονικής εθνικής ταυτότητας». 3) Ανακίνηση του «μακεδονικού εθνικού ζητήματος» στον πολιτικό βίο της Ελλάδας. 4) Οργάνωση αντίστασης στην τρομοκρατία και τη γενοκτονία που οι ελληνικές αντιδραστικές αρχές συστηματικά ασκούν στο «μακεδονικό λαό». 5) Ενίσχυση της εθνικής ενότητας του «μακεδονικού λαού». 6) Αποκάλυψη της αυτονομιστικής δραστηριότητας των οπαδών του *Vančo Mihajlon* και εξάρθρωση των κατασκόπων τους στο τμήμα αυτό της Μακεδονίας, οι οποίοι ως πράκτορες των αγγλοαμερικανικών κέντρων αντιπερισπασμού αγωνίζονται εναντίον των εθνικών δικαιω-

μάτων του «μακεδονικού λαού». 7) Αποκάλυψη των αγγλοαμερικανικών σχεδίων, που έχουν για σκοπό το τμήμα της «Μακεδονίας του Αιγαίου» να το μετατρέψουν σε βάση κατασκοπευτικής και υπονομευτικής δραστηριότητας εναντίον της «Λαϊκής Δημοκρατίας της Μακεδονίας» και όλης της Γιουγκοσλαβίας όπως και εναντίον των άλλων βαλκανικών λαών. 8) Ενδυνάμωση της αδελφούσνης και ενότητας μεταξύ του ελληνικού και του «μακεδονικού» λαού και αγώνας των «Μακεδόνων» με όλες τις προοδευτικές δυνάμεις στην Ελλάδα εναντίον του κοινού εχθρού. 9) Οργάνωση του αγώνα του «μακεδονικού λαού» για διασύνδεση μεταξύ των «Μακεδόνων» και των τριών τμημάτων της Μακεδονίας, ιδιαίτερα με τη «Λαϊκή Δημοκρατία της Μακεδονίας», που αντιπροσωπεύει το Πεδεμόντιο για την ολοκλήρωση της απελευθέρωσης και συνένωσης του «μακεδονικού λαού»³.

Είναι σαφές ότι μακροπρόθεσμος στόχος του NOF, όπως και προηγουμένως του SNOF, παρέμεινε η συνένωση της ελληνικής Μακεδονίας με τη γιουγκοσλαβική. Άμεση επιδίωξη του NOF ήταν η ανάπτυξη σλαβομακεδονικής εθνικής συνείδησης στους Σλαβομακεδόνες της ελληνικής Μακεδονίας με καταπολέμηση τόσο των λεγόμενων «Γραικομάνων», δηλαδή των Σλαβομακεδόνων με ελληνική εθνική συνείδηση, όσο και των φιλοβουλγαρικών στοιχείων, που χαρακτηριζόνταν ως όργανα του *Ivan Mihajlov*. Έπρεπε να επιτευχθεί ο φιλογιουγκοσλαβικός προσανατολισμός των Σλαβομακεδόνων. Στο πνεύμα αυτό κινήθηκαν και οι οδηγίες που έδωσε ο *Cvetko Uzunovski*, Υπουργός Εσωτερικών στη γιουγκοσλαβική Μακεδονία, σε σύσκεψη στελεχών του NOF το Μάιο του 1945 σχετικά με την προπαγάνδα που έπρεπε να αναπτύσσουν στην ελληνική Μακεδονία⁴. Στη διάρκεια του 1945 και μέχρι το φθι-

3. T. Mamurovski, *Paskal Mitrevski i negovoto vreme 1912-1978* (Ο Πασχάλης Μητρόπουλος και η εποχή του 1912-1978), Σκόπια 1978, σ. 56-59. Βλ. επίσης *Egejska Makedonija vo NOB 1946* (Η Μακεδονία του Αιγαίου στο Λαϊκό-Απελευθερωτικό Αγώνα το 1946), Σκόπια 1976, τόμ. III, σ. 186-192. Οι προγραμματικές διακηρύξεις της οργάνωσης κατά το 1945 και το 1946 ήταν ταυτόσημες.

4. Βλ. Αθήν. na Makedonija-Skopje (στο εξής ΑΜ), F=20/275, Έκθεση του Μ. Foten προς την ΚΕ του ΚΚΕ, 3.10.1949: «...Η Κ.Ε. του κόμματός μας αποφάσισε να δημιουργήσει οργανώσεις στη Μακεδονία του Αιγαίου, κομματική οργάνωση, ΝΟΦ, ΑΦΖ, ΝΟΜΣ, γιατί το ζήτημα της Μακεδονίας του Αιγαίου ύστερα από την καινούργια κατάσταση που εξελίχθηκε στα Βαλκάνια είναι ζήτημα Γιουγκοσλάβικο. Σε συνέχεια λέει. Εμείς πιστεύαμε στο ΚΚΕ πως σωστά θάλινε το μακεδόνικο πρόβλημα μα αυτό φάνηκε ανίκανο, έχασε τον αγώνα κι αυτό γιατί δεν ηγήθηκε σωστά τον αγώνα, έπεσε στον οππορτοινισμό κάνοντας όπως όλοι σας ξέρετε κόμπρεσι με τους εγγλέζους. ...Τώρα εσείς θα φύγετε κάτω. Βασικά τι πρέπει να προσέξετε. Να πείσετε το λαό σας πως μόνο όταν ενωθεί η Μακεδονία του Αιγαίου στην Γιουγκοσλαβία θα βρει την εθνική της λευτεριά και τα δικά της. Γι' αυτό πρέπει να δώσετε Γιουγκοσλάβικο προσανατολισμό στις μάζες του λαού σας. Πρέπει οπωσδήποτε ο λαός της Μακεδονίας του Αιγαίου να περάσει κάτω από την επιρροή της Γιουγκοσλαβίας και το κίνημά του κάτω από την καθοδήγηση του Κ.Κ. Γιουγκοσλαβίας...» (τα κείμενα παρατίθενται χωρίς διορθωτικές επεμβάσεις).

νόπωρο του 1946 τα στελέχη του ΝΟΦ, μη έχοντας οργανική σύνδεση με το ΚΚΕ και εκμεταλλευόμενα την ανώμαλη πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας, δρούσαν ουσιαστικώς ανεξέλεγκτα καλλιεργώντας ένα αλυτρωτικό πνεύμα στους Σλαβομακεδόνες της ελληνικής Μακεδονίας και προπαγανδίζοντας την ιδέα της Μεγάλης Μακεδονίας⁵. Αυτό ήταν φυσικό να εντείνει την εχθρότητα των ελληνικών εθνικιστικών οργανώσεων προς τους πρώην Σνοφίτες και Οχρανίτες. Θύματα τελικώς της απροκάλυπτης σωβινιστικής δραστηριότητας των στελεχών του ΝΟΦ στην ελληνική Μακεδονία, στην οποία στις αρχές του 1945 οι Σλαβομακεδόνες δεν ξεπερνούσαν τις 100.000, υπήρξαν οι ίδιοι οι Σλαβομακεδόνες που εξαναγκάζονταν, κυρίως από φόβο αντιποίνων, να εγκαταλείψουν την Ελλάδα, ανεξάρτητα αν ως πρώην Σνοφίτες ή Οχρανίτες διέπραξαν ή όχι αδικήματα. Υπολογίζεται ότι κατά τα έτη 1945-46 περίπου 15.000-20.000 Σλαβομακεδόνες μετανάστευσαν στη Γιουγκοσλαβία και τη Βουλγαρία⁶. Μια ομαλή πολιτική εξέλιξη στην Ελλάδα μετά το 1944, η υπέρβαση του κλίματος αμοιβαίας δυσπιστίας που επικρατούσε μεταξύ του ΚΚΕ και των άλλων πολιτικών κομμάτων και η υλοποίηση του πνεύματος της εθνικής συμφιλίωσης από όλες τις πλευρές θα είχαν επιφέρει και μια εξομάλυνση της κατάστασης στην ελληνική Μακεδονία.

Κατά το 1945 το ΚΚΕ υπό την ηγεσία του *Νίκου Ζαχαριάδη* είχε στραφεί κατά της οργάνωσης ΝΟΦ. Επανελημμένα η κομματική περιφερειακή οργάνωση Έδεσσας καταδίκασε το ΝΟΦ ως οργάνωση φασιστική και αυτονομιστική και καλούσε τους Σλαβομακεδόνες να συσπειρωθούν στο ΕΑΜ/ΚΚΕ που υποσχονταν την εθνική ισοτιμία⁷. Σε επίσημους λόγους του ο *Ζαχαριάδης* αναφερόταν στην ελληνικότητα της Μακεδονίας και στο απαραβίαστο των ελληνικών συνόρων. Σύμφωνα με εκθέσεις του *P. Mitrevski*, κομματικά στελέχη

5. ΑΜ, F=20/242 Α. Βλ. μεταπολεμική έκθεση του Στρίγγου προς την Κ.Ε. του ΚΚΕ: «...Η περίοδος αυτή μπορεί να χαρακτηριστεί και ως περίοδος συνεχών προκλήσεων σε βάρος του κινήματός μας, τη στιγμή που ανασιγκροτούνταν οι δυνάμεις μας για να περάσουμε στον ένοπλο αγώνα. Οι προκλήσεις αυτές εκδηλώνονταν: α) Με την οργάνωση και αποστολή στην Ελλάδα από τη Γιουγκοσλαβία ένοπλων τμημάτων, που έκαναν συνεχείς επιδρομές στα χωριά. Οι ενέργειες αυτές των νοφικών τμημάτων έδιναν την ευκαιρία στις μοναρχοφασιστικές αρχές να εξαπολύουν ένα κύμα τρομοκρατίας στην ύπαιθρο, να συλλαμβάνουν, να εκτοπίζουν και να δολοφονούν και παράλληλα να μας κατηγορούν ότι όλα αυτά γίνονται σε συνεννόηση των τιτικών με το κομ. κόμμα Ελλάδος. β) Οι προκλήσεις αυτές γίνονταν επίσης με τα έντιπά τους (εφημερίδες και προκηρύξεις) που τυπώνονταν στη Γιουγκοσλαβία και κυκλοφορούσαν στη Μακεδονία με το σύνθημα "Ανεξάρτητη Μακεδονία του Αιγαίου με σύνορα ως τον Όλυμπο..."».

6. Βλ. Ε. Κοφός, *The impact of the Macedonian Question on Civil War in Greece (1943-1949)*, Αθήνα 1989, σ. 18.

7. Βλ. *KPG i Makedonskoto Nacionalno Prašanje (1918-1974)* (ΚΚΕ και Μακεδονικό Εθνικό Ζήτημα 1918-1974), επ. Risto Kirjazovski, Σκόπια 1982, σ. 324-326, 328-329.

στην περιοχή της Καστοριάς περιόδευαν στα χωριά των Σλαβομακεδόνων και τους προέτρεπαν να καταδίδουν στην αστυνομία και στα κρατικά όργανα τους πράκτορες του ΝΟΦ, αν εμφανίζονταν στην περιοχή τους⁸. Η στάση βέβαια του ΚΚΕ εξηγείται από τις ειδικές συνθήκες του 1945, όταν ο Ζαχαριάδης αναζητούσε, τουλάχιστον δημόσια, μια ειρηνική διευθέτηση του ελληνικού πολιτικού ζητήματος και προσπαθούσε να διαλύσει τις υποψίες για εξάρτηση του ΚΚΕ από τα άλλα βαλκανικά κομμουνιστικά κόμματα. Στην ουσία όμως η πολιτική ήταν αντιφατική. Το ΚΚΕ συναρτούσε την τοποθέτησή του στο Μακεδονικό με τις επιταγές της τακτικής που ακολουθούσε σε σχέση με το ελληνικό πολιτικό πρόβλημα. Άλλωστε η αναγνώριση της ύπαρξης «μακεδονικού έθνους» επέβαλε κατά την κομμουνιστική αντίληψη και την αναγνώριση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης, αρχή που το ΚΚΕ φανερά δεν αποκήρυσσε. Η σκληρότητα της στάσης του ΚΚΕ που άρχισε να παρατηρείται μετά το Έβδομο Συνέδριο του ΚΚΕ (Οκτώβριος του 1945) σε σχέση με τον αγγλικό παράγοντα και η εκτόξευση της απειλής αποχής από τις εκλογές σηματοδότησαν και την αλλαγή της στάσης του ΚΚΕ σε σχέση με το ΝΟΦ.

Μετά το Έβδομο Συνέδριο, το ΚΚΕ αντιμετώπιζε ως ενδεχόμενο το πέραςμα στην ένοπλη σύγκρουση. Η εξάρτηση από τη βοήθεια των γειτονικών βαλκανικών χωρών, κυρίως από τη Γιουγκοσλαβία, απαιτούσε και μια εξομάλυνση των σχέσεων με το ΝΟΦ. Σε ομιλία του στις 28 Δεκεμβρίου 1945 στην Ολομέλεια της κοιματικής Οργάνωσης Μακεδονίας-Θράκης στη Θεσσαλονίκη ο Ζαχαριάδης για πρώτη φορά χαρακτήρισε το ΝΟΦ ως αντιφασιστική και δημοκρατική οργάνωση⁹. Στη Δεύτερη Ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ (12-15 Φεβρουαρίου 1946), κατά την οποία υπερίσχυσαν οι απόψεις του Ζαχαριάδη για μια επαναστατική λύση του ελληνικού προβλήματος σε βάρος των απόψεων για μια ειρηνική δημοκρατική πορεία προς την εξουσία, το ΚΚΕ έλαβε απόφαση για ισοτιμία των Σλαβομακεδόνων εντός του ελληνικού κράτους¹⁰. Ακολούθησε το ταξίδι του Ζαχαριάδη στην Πράγα για τις εργασίες του ΚΚ Τσεχοσλοβακίας στα τέλη Μαρτίου 1945 και η επίσκεψή του στο Βελιγράδι στις αρχές Απριλίου, όπου, όπως είναι γνωστό, απέσπασε την υπόσχεση του Τίτο για βοήθεια στην έναρξη του ένοπλου αγώνα. Για να κατευνάσει την κυβέρνηση των Σκοπίων και τους Σλαβομακεδόνες που είχαν καταφύγει στη Γιουγκοσλαβία δήλωσε στο Βελιγράδι ότι το ΚΚΕ υποστηρίζει την αρχή της αυτοδιάθεσης¹¹.

8. Βλ. *Egejska Makedonija vo NOB 1945*, Σκόπια 1976, τόμ. II, σ. 298-300.

9. Βλ. *KPG i Makedonskoto Nacionalno Prašanje...*, σ. 339.

10. *Ο.π.*, σ. 352-353.

11. ΑΜ, F = 20/219, Έκθεση του Ναούμ Σουπούρκα (15.11.1947) προς την ΚΕ του ΚΚΕ: «...Όταν ο σ. Ζαχαριάδης δήλωσε ότι οι Μακεδόνες είναι ένα 10%, επομένως μειονότητα, ορ-

Η αποχή από τις εκλογές της 31ης Μαρτίου 1946 και η εμφάνιση ανταρτικών ομάδων στα βουνά της Μακεδονίας δεν άφηναν καμιά αμφιβολία για τις προθέσεις του ΚΚΕ. Από την πλευρά του ΝΟΦ καταβλήθηκε προσπάθεια για την επίτευξη μιας συνεννόησης με το ΚΚΕ. Τα βασικά αιτήματα του ΝΟΦ, όπως και στην περίοδο της κατοχής, ήταν ο σχηματισμός ξεχωριστών σλαβομακεδονικών τμημάτων, ξεχωριστών επιτελείων και η εισδοχή Σλαβομακεδόνων στις τοπικές οργανώσεις του ΚΚΕ ανάλογα με την πληθυσμιακή τους δύναμη. Το Μάιο του 1946 πραγματοποιήθηκε στη Θεσσαλονίκη συνάντηση μεταξύ των Ν. Ζαχαριάδη, Α. Στρίγγου, Μ. Βαφειάδη ως εκπροσώπων του ΚΚΕ και του Ρ. Mitrevski¹². Σύμφωνα με την έκθεση του Mitrevski, ο Ζαχαριάδης συμφώνησε γενικά να συγκροτηθούν αρχικώς ξεχωριστές σλαβομακεδονικές ομάδες και τμήματα, αλλά να υπάγονται σε κοινό επιτελείο με τα ελληνικά ανταρτικά τμήματα. Σταδιακά θα μπορούσε να σχηματιστεί ξεχωριστός σλαβομακεδονικός στρατός με δικό του επιτελείο. Σχετικώς με τα κομματικά στελέχη συμφωνήθηκε να καταρτιστεί μια λίστα με τους Σλαβομακεδόνες υποψήφιους και τις αντίστοιχες υποδείξεις και μετά από ψηφοφορία των Ελλήνων κομματικών στελεχών να εγκριθεί ή να απορριφθεί η εισδοχή τους στις κομματικές οργανώσεις. Στους νομούς Καστοριάς, Φλώρινας και Έδεσσας συμφωνήθηκε να γίνουν δεκτά στις κομματικές οργανώσεις περισσότερα στελέχη από το χώρο των Σλαβομακεδόνων¹³. Η συμφωνία αυτή ωστόσο δεν ήταν γραπτή, αλλά προφορική και στην ουσία μη δεσμευτική. Απλώς ο Ζαχαριάδης αντάλλαξε απόψεις με τον Μητρόπουλο, προφανώς για να δείξει ότι δεν ήταν αρνητικά προκατειλημμένος απέναντι στο ΝΟΦ. Πυροδοτούσε όμως διενέξεις μεταξύ κομματικών στελεχών του ΚΚΕ και διοικητών ανταρτικών ομάδων στο Βίτσι και το Καϊμακτσαλάν από τη μια μεριά και στελεχών του ΝΟΦ από την άλλη, τα οποία, επικαλούμενα τη συζήτηση Ζαχαριάδη-Mitrevski, επέμεναν στο σχηματισμό ξεχωριστών σλαβομακεδονι-

γίασαν από πάνω μέχρι κάτω, ότι είναι ένας μπερταλιστής, σοβινιστής κ.ά. Και όταν πάλι είτε στο Βελιγράδι ότι εμείς στεκόμαστε στην αρχή της αυτοδιάθεσης, λένουν να ο Ζαχαριάδης διορθώνει τα περίληπτα του κόμματος...». Ο Σουμπούγκας ανήκε στο τάγμα Гоце και πέρασε στη Γιουγκοσλαβία τον Οκτώβριο του 1944. Μετανόησε όμως γρήγορα και επέστρεψε στο ΚΚΕ. Σε συνέντευξή του στην Αγγλίδα δημοσιογράφο Elisabeth Barker το 1946 ο Ζαχαριάδης τόνισε επιγραμματικά ότι η πραγματική πολιτική του κόμματος ήταν ότι τα ζητήματα των συνόρων του Βορρά έπρεπε να διευθετηθούν με βάση την αυτοδιάθεση. Βλ. E. Barker, «Η Ελλάδα στα πλαίσια των αγγλοσοβιετικών σχέσεων 1941-1947», στο συλλογικό έργο *Από την Αντίσταση στον Εμφύλιο* (επ. Μάριον Σαράφη), Αθήνα 1982, σ. 51.

12. R. Kirjazovski, *Narodno Osloboditelniot Front i drugite organizacii na Makedonците od Egejska Makedonija (1945-1949)* (Το Λαϊκό-Απελευθερωτικό Μέτωπο και οι άλλες οργανώσεις των Μακεδόνων από τη Μακεδονία του Αιγαίου 1945-1949), Σκόπια 1985, σ. 157.

13. Βλ. *Egejska Makedonija vo NOV 1946...*, σ. 380-381. Έκθεση του Πασχάλη Μητρόπουλου για τις διαπραγματεύσεις μεταξύ του ΚΚΕ και του ΝΟΦ για την ενοποίηση (13.9.1946).

κών τμημάτων¹⁴. Τα τοπικά κομματικά στελέχη του ΚΚΕ, γνωρίζοντας τη στάση του τάγματος Φλώρινας-Καστοριάς και Αριδαίας-Έδεσσας το 1944, αρνούταν να συγκατατεθούν στο σχηματισμό ξεχωριστών σλαβομακεδονικών τμημάτων και πρότειναν να ενταχθούν οι Σλαβομακεδόνες στα ελληνικά ανταρτικά τμήματα. Διατηρούσαν επίσης το δικαίωμα να αποφασίσουν ποιοι Σλαβομακεδόνες θα γίνονταν δεκτοί με ψηφοφορία στις κομματικές οργανώσεις, χωρίς να λάβουν υπόψη τις προτάσεις του ΝΟΦ¹⁵. Μεταξύ του ΚΚΕ και του ΝΟΦ, κυρίως στη βάση των οργανώσεων, επικρατούσε μια ατμόσφαιρα έντασης. Όταν το Σεπτέμβριο του 1946 στο Βίτσι ο *Goce* (Ηλίας Δημάκης) προσπάθησε να οργανώσει σλαβομακεδονικό τμήμα, συνάντησε την έντονη αντίδραση του αρχηγείου των ανταρτών Βιτσιού, που δημοσίευσε καταδικαστική προκήρυξη για τον *Goce*¹⁶.

Οι σχέσεις ΚΚΕ και ΝΟΦ φαίνεται ότι απασχολούσαν όχι μονάχα το ΚΚ «Μακεδονίας», αλλά και το ΚΚ Γιουγκοσλαβίας, το οποίο είχε κάθε συμφέρον για την εξάλειψη των αντιθέσεων μεταξύ ΚΚΕ και ΝΟΦ. Στις 25 Αυγούστου 1946 εγκαταστάθηκαν στο Βελιγράδι οι *Γ. Ιωαννίδης* και *Π. Ρούσος*, με κύρια αποστολή την αποκατάσταση επαφών με το ΚΚ Γιουγκοσλαβίας και κυρίως με τη Σοβιετική Ένωση για την εξασφάλιση βοήθειας. Ανάμεσα στα ζητήματα που συζητήθηκαν μεταξύ ΚΚΕ και ΚΚ Γιουγκοσλαβίας ήταν, προφανώς μετά από παρέμβαση του ΚΚ «Μακεδονίας», και οι σχέσεις ΚΚΕ και ΝΟΦ. Στις 14 Οκτωβρίου 1946 ο *Ιωαννίδης* ως εκπρόσωπος του ΚΚΕ και ο *Ι. Καραϊβανον* ως εκπρόσωπος του ΚΚ Γιουγκοσλαβίας μονογράφησαν, υπό την εποπτεία του *Aleksandar Ranković*, Υπουργού Εσωτερικών της Γιουγκοσλαβίας, ειδική συμφωνία για την ενότητα μεταξύ ΚΚΕ και ΝΟΦ. Η συμφωνία περιείχε τις ακόλουθες διατάξεις:

1. Η Μακεδονική Κομματική Οργάνωση στη Μακεδονία του Αιγαίου εντάσσεται ολοκληρωτικά στο ΚΚΕ. Ο σύντροφος Paskal, ως τώρα Γραμματέας

14. AM, F=19/115. Βλ. Έκθεση του Λευτέρη Κατσάκου προς την ΚΕ του ΚΚΕ (25.10.1952): «...Τα σινθήματα που κυκλοφορούν ανάμεσά τους είναι να φτιάξουμε δικό μας στρατό, οι έλληνες θα μας γελάσουν. Όπως μας αναγνώρισαν το ΝΟΦ θα μας αναγνωρίσουν και τα μακεδονικά τμήματα. Τι θα κάνουν, είμαστε οι πολλοί. Έτσι μας υπέβαλαν γραπτές προτάσεις. Να γίνουν χωριστά μακεδονικά τμήματα, στο μακεδονικό αρχηγείο, και στις παρακάτω μονάδες να στείλουμε αντιπροσώπους, συνδέσμους αξιωματικούς. Η ΝΟΦ δέχεται να γίνει εξωκομματική οργάνωση, να διατηρήσει όμως τους σκοπούς της και τη διάρθρωσή της. Στην επιτροπή πόλης Φλώρινας να μπει νοφική αντιπροσωπεία. Στα σλαβομακεδονικά χωριά της υπαίθρου να γίνουν κομματικές οργανώσεις και όχι οργανώσεις του ΕΑΜ. Να διαλυθεί η ΕΠΟΝ στα σλαβομακεδονικά χωριά και να γίνει ΝΟΜΣ. Οι κομματικές οργανώσεις θα πάρουν μέσα τους όσους είναι μέλη του ΚΚ Μακεδονίας και του ΚΚ Γιουγκοσλαβίας...».

15. *Egejska Makedonija vo NOB 1946...*, σ. 380-381.

16. AM, F=19/115, ό.π.

της Επιτροπής του Αιγαίου σε μας, θα γίνει δεκτός μετά από ψηφοφορία στο Γραφείο της Επιτροπής Περιοχής Μακεδονίας-Θράκης, ενώ ο σύντροφος Džodže Urdon στην Ολομέλεια της Επιτροπής Περιοχής. Μετά την εισδοχή τους η Επιτροπή Περιοχής θα προβεί σε τοποθέτηση και των υπόλοιπων στελεχών από τη Μακεδονία του Αιγαίου.

2. Δημιουργείται Κεντρικό Συμβούλιο του ΝΟΦ για τη Μακεδονία του Αιγαίου. Στο Κεντρικό Συμβούλιο του ΝΟΦ θα μπουν, εκτός των άλλων, ο Mihajlo Keramidžien και ο Paskal Mitrevski. Το Κεντρικό Συμβούλιο του ΝΟΦ θα λογοδοτεί για το έργο του στην Κομματική Επιτροπή Περιοχής Μακεδονίας-Θράκης. Το Κεντρικό Συμβούλιο του ΝΟΦ θα έχει δικό του όργανο που θα τυπώνεται στη μακεδονική και ελληνική γλώσσα. Για αρχισυντάκτης προβλέπεται ο Pavel Rakovski, ως τώρα μέλος της καθοδήγησης των Αιγαιών και υπεύθυνος για την προπαγάνδα.

3. Στην Επιτροπή Περιοχής Μακεδονίας-Θράκης της ΕΠΟΝ θα μπει ο Mince Fotev, ως τώρα μέλος της καθοδήγησης των Αιγαιών και υπεύθυνος της νεολαίας.

4. Να πραγματοποιηθεί πλήρης οργανωτική και πολιτική ενότητα δράσης στο παρτιζάνικο κίνημα στην Ελλάδα και στη Μακεδονία του Αιγαίου. Δε θα συγκροτηθούν ιδιαίτερα μακεδονικά παρτιζάνικα τμήματα. Τα μακεδονικά στρατιωτικά και πολιτικά στελέχη στο παρτιζάνικο κίνημα θα χρησιμοποιηθούν με τους ίδιους κανόνες, όπως και στο ελληνικό, δηλαδή σύμφωνα με τις ικανότητες του καθένα.

5. Για τη σωστή εφαρμογή της γραμμής του Κόμματος στο παρτιζάνικο κίνημα της Μακεδονίας του Αιγαίου στο Γενικό Στρατηγείο του παρτιζάνικου κινήματος για τη Μακεδονία του Αιγαίου και τη Θράκη θα μπει ο σύντροφος Džodže Urdon, ως τώρα μέλος της Επιτροπής Αιγαίου σε μας¹⁷.

Η συμφωνία εγκρίθηκε από την ΚΕ του ΚΚΕ και τέθηκε σε ισχύ στις 21 Νοεμβρίου 1946.

Η συμφωνία της 14ης Οκτωβρίου 1946 ήταν περισσότερο μια συνεννόηση ανάμεσα στο ΚΚΓ και το ΚΚΕ, το οποίο θεωρητικά απέκτησε τον ουσιαστικό έλεγχο του ΝΟΦ. Ο μη προβλεπόμενος σχηματισμός ξεχωριστών σλαβομακε-

17. ΑΜ, Κ=2/21. Το πρωτότυπο είναι στη σερβική. Μέχρι σήμερα δεν έχει βρεθεί κανένα ντοκουμέντο που να βεβαιώνει ότι το ΚΚΕ συγκατατέθηκε επίσημα στην παραχώρηση της ελληνικής Μακεδονίας στον Τίτο ως αντάλλαγμα της γιοιγκοσλαβικής βοήθειας. Ωστόσο η γιοιγκοσλαβική ηγεσία και πολύ περισσότερο η ηγεσία των Σκοπίων φαινόταν να αναμένει ότι ως αντάλλαγμα της βοήθειας το ΚΚΕ θα ικανοποιούσε τις βλέψεις τους επί της ελληνικής Μακεδονίας.

δονικών μονάδων και η δυνατότητα του ΚΚΕ να προωθεί πολιτικά και στρατιωτικά στελέχη από το χώρο των Σλαβομακεδόνων κατά την κρίση του ήταν φυσικό να προκαλέσουν αντιδράσεις στο Κεντρικό Συμβούλιο του ΝΟΦ, όπου υπερίσχυαν τα άτομα που στη διάρκεια της κατοχής είχαν αυτομολήσει στη γιουγκοσλαβική Μακεδονία και δεν ενέπνεαν εμπιστοσύνη στο ΚΚΕ. Το ΚΚΕ, που χαρακτήριζε πλέον το ΝΟΦ ως το ΕΑΜ των Σλαβομακεδόνων¹⁸, άρχισε να προβαίνει στην υλοποίηση της συμφωνίας. Ο *P. Mitrevski* έγινε το Νοέμβριο του 1946 μέλος του Μακεδονικού Γραφείου του ΚΚΕ. Στο Επιτελείο του Δημοκρατικού Στρατού στο Βίτσι διορίστηκε ο Σλαβομακεδόνας *P. Šiperkon* ως διοικητής και ο επίσης Σλαβομακεδόνας *M. Apostolski-Graniti* ως επιμελητής. Στα Επιτελεία στο Γράμμο και στο Καΐμακτσαλάν τοποθετήθηκαν ως υποδιοικητές Σλαβομακεδόνες¹⁹. Γραμμή του κόμματος ήταν ότι μόνο δοκιμασμένα σλαβομακεδονικά στελέχη θα προωθούνταν. Με δεδομένο ότι στους κόλπους του ΝΟΦ κυριαρχούσε μια άτυπη διάσπαση μεταξύ αυτών που ήταν υπό την επιρροή του ΚΚΕ και εκείνων που προσανατολιζόνταν προς το ΚΚ «Μακεδονίας», υπήρχε πάντα η υποψία των δεύτερων για μια μεροληπτική πολιτική από την πλευρά του ΚΚΕ. Σε έκθεσή του προς το Μακεδονικό Γραφείο με ημερομηνία 19 Απριλίου 1947 ο *P. Mitrevski*, μετά από περιοδεία του στη Μακεδονία για την προώθηση της συμφωνίας ενότητας μεταξύ ΚΚΕ και ΝΟΦ, εξέφρασε την απογοήτευσή του για το μικρό βαθμό εκπροσώπησης των Σλαβομακεδόνων στα κομματικά όργανα και στις στρατιωτικές διοικήσεις και αναζήτησε τα αίτια «στον αρτηριοσκληρωτικό σωβινισμό των Ελλήνων συντρόφων που ήταν υπεύθυνοι στις μακεδονικές περιφέρειες, αλλά και στην ανετοιμότητα του ελληνικού λαού να αποδεχθεί ως πραγματικότητα την ύπαρξη του μακεδονικού λαού»²⁰. Το ΚΚΕ, δέσμιο της πολιτικής του για πλή-

18. Σε άρθρο του στην *Κομμουνιστική Επιθεώρηση* του Δεκεμβρίου 1946 με τίτλο «Τα προβλήματα της κομματικής οργάνωσης περιοχής Μακεδονίας-Θράκης» ο Β. Μπαρτζώτας αναφέρει χαρακτηριστικά: «...Η συκοφαντική εκστρατεία για το “σλαβικό” κίνδυνο συνοδεύεται με ολομέτωπη επίθεση ενάντια στη Σλαβομακεδονική μειονότητα που υπάρχει στη Μακεδονία και με τις προβοκάτιες για αυτονόμηση της Μακεδονίας, για αυτονομιστικό Νοφικό κίνημα κλπ. Τις τελευταίες μέρες έγινε στην Έδεσσα μια δίκη ενάντια στο ΝΟΦ, που δικάστηκαν τρεις σε θάνατο και άλλοι σε βαρειές ποινές. Εκεί παρ’ όλες τις βρωμερές προσπάθειες του μοναρχοφασισμού αποδείχτηκε περίτρανα, ότι το ΝΟΦ είναι το ΕΑΜ των Σλαβομακεδόνων και ζητάει ισοτιμία, ισονομία, ισοπολιτεία μέσα στα πλαίσια της ελληνικής λαϊκής δημοκρατίας, με πρωταρχικό καθήκον τη διαφύλαξη της ακεραιότητας και της ανεξαρτησίας της Ελλάδας. ...Οι κομματικές μας οργανώσεις πρέπει να βοηθήσουν με όλα τα μέσα τους Σλαβομακεδόνες που υποφέρουν τα πάνδεινα. Να δείξουν στο λαό της Β. Ελλάδας ότι οι συκοφαντίες για αυτονομιστικό κίνημα του ΝΟΦ επιδιώκουν να τρομοκρατήσουν τους Έλληνες, να εμποδίσουν το κοινό αδελφικό μέτωπο στον ελληνικό πληθυσμό της Μακεδονίας-Θράκης και το σλαβομακεδονικό στοιχείο...».

19. Βλ. Kirjazovski, *Narodno Osloboditelniot Front...*, σ. 167.

20. Βλ. *Egejska Makedonija vo NOB 1947*, Σκόπια 1980, τόμ. IV, σ. 132-141.

ρη ισοτιμία των μειονοτήτων, είχε να αντιμετωπίσει την ολοένα και περισσότερο έντονα εκφρασμένη απαίτηση της ηγεσίας του ΝΟΦ για την πραγμάτωση αυτής της ισοτιμίας. Το Γραφείο Μακεδονίας-Θράκης του ΚΚΕ προσπάθησε να αποτρέψει μια πιθανή χειραφέτηση του ΝΟΦ από τον έλεγχο του Κόμματος, ιδιαίτερα ενόψει της κλιμάκωσης του εμφυλίου μετά την εξαγγελία του Σχεδίου *Marshal*. Στις 20 Μαΐου 1947 στο Καϊμακτσαλάν έλαβε χώρα η «Πανεθνική» Συνδιάσκεψη του ΝΟΦ. Τις εργασίες της Συνδιάσκεψης παρακολούθησε ο *Γ. Ερυθριάδης*. Προφανώς με ενέργειές του ο *P. Mitrevski* απομακρύνθηκε από τη θέση του γραμματέα του Κεντρικού Συμβουλίου του ΝΟΦ, διατηρώντας όμως τη θέση του κομματικού καθοδηγητή της οργάνωσης. Το Κεντρικό Συμβούλιο ανασχηματίστηκε και έλαβε την προσωνημία «Συντονιστικό Γραφείο του ΝΟΦ». Μέλη του Συντονιστικού Γραφείου ήταν οι *Mihajlo Keramidžiev*, Γραμματέας, *Vangel Ajanovski-Ože*, Υπεύθυνος για οργανωτικά θέματα, *Pavel Rakovski*, Υπεύθυνος για θέματα προπαγάνδας, *Lambro Čolakov*, Υπεύθυνος για οικονομικά θέματα, και *Evdokija Baljona-Vera*, Γραμματέας του ΑΦΖ.

Εκείνο για το οποίο το Μακεδονικό Γραφείο του ΚΚΕ δε φαίνεται να ανησυχούσε ήταν η προσπάθεια που κατέβαλε το ΝΟΦ για τη διαμόρφωση σλαβομακεδονικής εθνικής συνείδησης στους Σλαβόφωνους, επιχείρηση η οποία συναντούσε αρκετές δυσκολίες. Στην εισήγησή του στην «Πανεθνική» Συνδιάσκεψη του ΝΟΦ ο *Keramidžiev* τόνισε ότι οι Σλαβομακεδόνες κάτοικοι ολόκληρων χωριών εξακολουθούν να πιστεύουν ότι είναι Έλληνες και παρά το γεγονός ότι είναι αντιφασίστες δεν κατέστη δυνατό να αποκτήσουν «μακεδονική» συνείδηση. Αναφέρθηκε επίσης και στην ύπαρξη Σλαβομακεδόνων, που αυτοχαρακτηρίζονταν ως Γραικομάνοι και διέκειντο εχθρικά και απέναντι στο ΝΟΦ και απέναντι στο ΕΑΜ. Κατά τον *Keramidžiev*, 10% των Σλαβομακεδόνων ήταν Γραικομάνοι ή Βουλγαρόφιλοι, όργανα της «αντίδρασης». Αλλά και από τους άλλους, που υποτίθεται ότι είχαν αναπτυγμένη σλαβομακεδονική συνείδηση, 20% τηρούσαν παθητική στάση στον ένοπλο αγώνα, 30% διέκειντο ευνοϊκά, χωρίς να είναι επαναστάτες, και 40% αποτελούσαν την εμπροσθοφυλακή²¹. Ο αριθμός των Σλαβομακεδόνων παρτιζάνων που υπηρετούσαν στο Δημοκρατικό Στρατό ανέρχονταν το Μάιο του 1947, κατά τον *Keramidžiev*, σε 5.350 άτομα. Ανεξάρτητα από το κατά πόσο τα δεδομένα αυτά ανταποκρίνονταν στην πραγματικότητα ή όχι, είναι ενδεικτικό το γεγονός ότι η διαμόρφωση σλαβομακεδονικής συνείδησης στους χωρικούς της υπαίθρου δεν ήταν εύκολη υπόθεση και επιχειρούνταν πολλές φορές με βίαια μέσα.

21. Ο.π., σ. 158-160 και 170.

Ο *Keramidžiev* ως νέος γραμματέας του ΝΟΦ δραστηριοποιήθηκε ιδιαίτερα στην καταπολέμηση του γραικομανισμού και του φιλοβουλγαρισμού. Είναι χαρακτηριστικό ότι εμπόδισε την εισδοχή στο ΝΟΦ Σλαβομακεδόνων, πρώην οπαδών του ΕΑΜ, με τη δικαιολογία ότι ήταν φορείς του γραικομανισμού²². Στο βαθμό που η «Λαϊκή Ομόσπονδη Δημοκρατία της Μακεδονίας» θεωρούνταν το «Πεδεμόντιο της μακεδονικής ενοποίησης», καλλιεργούνταν ταυτόχρονα με την προπαγάνδα της ιδέας του «μακεδονισμού» και ένα αλτρωτικό πνεύμα. Η ηγεσία του ΝΟΦ, όντας γενικά δυσαρεστή με την παραγκώνιση των μη πιστών στη γραμμή του ΚΚΕ Σλαβομακεδόνων από καίριες θέσεις στο Δημοκρατικό Στρατό²³ και στις κομματικές οργανώσεις, δυσπιστούσε στη διακήρυξη του ΚΚΕ για πλήρη ισοτιμία στις μειονότητες. Ο *P. Mitrevski*, που διατηρούσε τη θέση του πολιτικού καθοδηγητή του ΝΟΦ, εφιστούσε την προσοχή του Κόμματος στη διασπαστική δραστηριότητα του *Keramidžiev* και επισήμαινε την ανάγκη μιας αναδιοργάνωσης του ΝΟΦ με διεύρυνση της ηγετικής του ομάδας και με έκφραση όλων των τάσεων²⁴. Αρχικά το Μακεδονικό Γραφείο του ΚΚΕ, που γενικά έτρεφε δυσπιστία και απέναντι στον *Mitrevski*, θεωρούσε υπερβολή τα λεγόμενά του, μετά όμως από την

22. ΑΜ, F=20/59. Βλ. επιστολή του *P. Mitrevski* προς τον Β. Μπαρτζώτα με ημερομηνία 19.2.1948, όπου αναφέρει μεταξύ των άλλων και τα εξής για την κατάσταση στο ΝΟΦ μετά την 20ή Μαΐου 1947: «...Η άρνησή τους να δεχτούν στελέχη έμπειρα, ικανά και δοκιμασμένα με την πρόφαση ότι κρατούσαν μέχρι χτες εαμική θέση κι ότι θάνατι η ανεπιθύμητη κομματική φράξια στις γραμμές μας δείχνει καθαρά, εκτός από τάλλα και την υστεροβουλία τους για σήμερα κι αύριο. Ήταν αδύνατο να εξαρθούν στο ύψος του αγωνιστή και του καθοδηγητή για να καταλάβουν ότι η ενότητα ανάμεσα στα σλαβομακεδόνικα στελέχη σ' ένα ενιαίο καθοδηγητικό ακτίβι είναι εσωτερική ανάγκη της οργάνωσης και του κινήματος γενικά. Παραγοντισμός, μικροσυμφέροντα, φιλοδοξίες, αντικομματικοί υπολογισμοί. Μπλεγμένοι στον φραξιοτισμό, την οικογενειακότητα και τον στείρο μακεδονισμό οδηγούσαν αδιάστατα την οργάνωση στη σεχταριστική και σωβινιστική αποτελμάτωση... Και στην πρώτη γραμμή ανεβάζονταν η πάλη για να μην τυχόν παρεισφρύσουν στις γραμμές μας ξένα εχθρικά στοιχεία και η δουλειά για το ξίπνημα του έθνους (Ρακόβσκη). Κι όλα αυτά τη βάση τους την είχαν στις διάφορες θεωρίες περί γραικομάων, ότι δεν υπάρχει σωβινισμός σε μας και στο λαό μας, ότι όλα τα φταίει η άλλη πλευρά (Κεραμτζής, Βέρα, Ρακόβσκη)...».

23. Για παράδειγμα, με το μετασηματισμό των μονάδων του Δημοκρατικού Στρατού το καλοκαίρι του 1947 σε Ταξιαρχίες, στο Επιτελείο της 18ης Ταξιαρχίας στο Βίτσι τοποθετήθηκαν Έλληνες. Ο *P. Šiperkon* έγινε Διοικητής Τάγματος και ο *M. Graniti* Πολιτικός Επίτροπος.

24. ΑΜ, F=20/59. Βλ. επιστολή *Mitrevski* προς Μπαρτζώτα (19.2.1948): «...Από την πλευρά μου είδα αυτή την ανάγκη για την ενότητα, ενότητα που να θεμελιωθεί σε γερή, μα και στέρεη κομματική βάση. Δεν άφησα όμως να καταλάβω πως ο σ. Κεραμτζής αλλοιώτικα εννοούσε την ενότητα. Όχι ενότητα ψυχική, ιδεολογική, δύναμη για την οργάνωση και το κίνημα, αλλά ενότητα αντικομματική. Να γίνουμε δηλαδή εμείς το ΝΟΦ, φράξια, αντιδικία, μέτωπο αντικομματικό για να επιβάλουμε τις διεκδικήσεις μας... Για μένα αυτά τα πράγματα ήταν απαράδεκτα και με την πρώτη ευκαιρία ανέφερα στο σ. Στρίγγο. Ταυτόχρονα προφορικά σ' αυτόν υποστήριξα την άποψη, ότι είναι επιβεβλημένη ανάγκη ν' αλλάξει η σύνθεση της καθοδήγησης του ΝΟΦ και να ενσχιυθεί με καινούργιο κόμο...».

Τρίτη Ολομέλεια (11-12 Σεπτεμβρίου 1947) και το σχηματισμό της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης δέχτηκε τις προτάσεις του.

Όπως είναι γνωστό, η Τρίτη Ολομέλεια αποφάσισε την «απελευθέρωση» της Βόρειας Ελλάδας, την κατάληψη της Θεσσαλονίκης και άλλων μακεδονικών πόλεων και ενέκρινε το στρατιωτικό επιχειρησιακό σχέδιο «Λίμνες» που προέβλεπε τη δημιουργία τακτικού στρατού, δύναμης 50-60.000 ανδρών. Η αύξηση αυτή από τις 24.000, που ήταν τότε η δύναμη του Δημοκρατικού Στρατού, στις 60.000 έπρεπε να επιτευχθεί σύντομα στην Κεντρική και Δυτική Μακεδονία, ώστε να εξοικονομηθούν από εκεί οι αναγκαίες εφεδρικές δυνάμεις για τη δημιουργία του κύριου εκστρατευτικού σώματος που θα επιχειρούσε την κατάληψη της Θεσσαλονίκης²⁵. Το σλαβομακεδονικό στοιχείο αποτελούσε ουσιαστικό δυναμικό για την κάλυψη των εφεδρειών του Δημοκρατικού Στρατού και πιθανότατα γι' αυτό το λόγο το Μακεδονικό Γραφείο άρχισε να αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στο ΝΟΦ, ώστε να προσχωρήσουν όσο το δυνατόν περισσότεροι Σλαβομακεδόνες στο Δημοκρατικό Στρατό.

Στις 13 Ιανουαρίου 1948 στην εκκλησία του Αγίου Δημητρίου του χωριού Μοσχοχώρι (Vmbel) της Καστοριάς συνήλθε το Πρώτο Συνέδριο του ΝΟΦ. Από την πλευρά του ΚΚΕ τις εργασίες του συνεδρίου παρακολούθησε ο *Γ. Ιωαννίδης*. Στην εισήγησή του ο *Keramidžiev* επισήμανε την ανάγκη καταπολέμησης του γραικομανισμού και του φιλοβουλγαρισμού και ανέφερε ότι 10.147 Σλαβομακεδόνες υπηρετούσαν στο Δημοκρατικό Στρατό²⁶. Το συνέδριο ψήφισε το Καταστατικό του ΝΟΦ, το Πρόγραμμα της οργάνωσης που προέβλεπε μια Ανεξάρτητη και Δημοκρατική Ελλάδα, στην οποία οι Σλαβομακεδόνες θα απολάμβαναν πλήρη ισοτιμία, και εξέλεξε νέο Κεντρικό Συμβούλιο, αποτελούμενο από 35 τακτικά μέλη και 18 αναπληρωματικά²⁷. Ο *Mitrevski* διορίστηκε Γραμματέας του ΚΣ και ο *Keramidžiev* Πρόεδρος. Είναι λογικό να υποθεθεί ότι ο *Mitrevski* επανατοποθετήθηκε Γραμματέας του Κεντρικού Συμβουλίου του ΝΟΦ με την υποχρέωση να προωθεί την κομματική γραμμή στην οργάνωση.

Με την «ενότητα αυτή» των δυνάμεων του ΝΟΦ, το ΚΚΕ πίστευε ότι θα προσχωρούσαν πολύ περισσότεροι Σλαβομακεδόνες στο Δημοκρατικό Στρατό και θα έπαιναν οι εσωτερικές έριδες εντός της οργάνωσης. Τα αποτελέσματα υπήρξαν όμως ακριβώς τα αντίθετα. Με την επανατοποθέτηση του *Mitrevski* στη θέση του Γραμματέα του Κεντρικού Συμβουλίου δημιουργήθηκε εντός του ΝΟΦ μια πολωτική κατάσταση. Η ομάδα των *Keramidžiev*, *Rakovski*, *Aja-*

25. Βλ. Β. Κόντης, *Η Αγγλοαμερικανική πολιτική και το ελληνικό πρόβλημα 1945-1949*, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 310.

26. Βλ. *Egejska Makedonija vo NOB 1948*, Σκόπια 1981, τόμ. V, σ. 21 και 28.

27. *Ο.π.*, σ. 33-45.

novski-Οσε, Nikolovska και Goce προσπαθούσε να απομονώσει τον Mitrevski και να έχει τον πλήρη έλεγχο της οργάνωσης. Σε επιστολή του προς τον Μπαρτζώτα με ημερομηνία 19.2.1948 ο Mitrevski έγραφε χαρακτηριστικά:

«...Μετά από το Συνέδριο του ΝΟΦ καθαρά πια φάνηκε το μπλοκ Κεραμιτζή-Βέρα-Ρακόβσκη... Όλα τα προσυζητούσαν, τ' αποφάσιζαν κι' ύστερα ενιαία ερχότανε στις συσκέψεις της εκτελεστικής. Πιάνονταν από μικροπράγματα και μικρολεπτομέρειες με σκοπό καθαρά πολεμική και εντυπώσεις. Αυτή είναι η κατάσταση. Αν δείτε πώς διαπαιδαγωγούν τα στελέχη και τους ανθρώπους, πώς καταστρέφουν τους χαρακτήρες, αν δείτε τη μικροπολιτική τους οικογενειακή συναλλαγή, την εξημιμένη μονοπωλιστική φαντασία, τον αντικομματικό άνθρωπο που μέσα τους ακόμα ζει και να ζήσετε όλα αυτά, θα καταλάβετε πόσο ήταν αδύνατο σε μένα να μεταφέρω τη συνεννόηση και την ψυχική ενότητα σε μια βάση ενιαίου κομπρομίζ»²⁸.

Η διένεξη Keramidžiev-Mitrevski δεν οφειλόταν απλώς σε προσωπικά αίτια. Ο Mitrevski, ως μέλος του Μακεδονικού Γραφείου του ΚΚΕ, προσπαθούσε, προφανώς μετά από εντολή του ΚΚΕ, να ευθυγραμμίσει την οργάνωση με τη θέση του Κόμματος που ήταν ισοτιμία στους Σλαβομακεδόνας. Αντίθετα, ο Keramidžiev επέμενε στην αναγνώριση της αρχής της αυτοδιάθεσης²⁹, που μπορούσε να ερμηνευτεί και ως απόσχισι. Γραιοκομάνοι κατά τους M. Keramidžiev, Goce, Rakovski, Ajanovski-Οσε και V. Nikolovska ήταν και όσοι υποστήριζαν τη γραμμή του ΚΚΕ. Δεν είναι τυχαίο ότι η ομάδα αυτή είχε το θάρρος να αποστείλει τον Απρίλιο του 1948 επιστολή στο ΚΚ Γιουγκοσλαβίας ζητώντας την απομάκρυνση του Mitrevski³⁰.

Το σχέδιο του ΚΚΕ για αύξηση της δύναμης των ανταρτών σε 60.000 δεν κατέστη δυνατό να υλοποιηθεί και η κινητοποίηση των Σλαβομακεδόνων δεν είχε τις αναμενόμενες διαστάσεις. Η ρήξη Tito-Stalin και η απόφαση της Κομίνφορπ της 28ης Ιουνίου 1948 προκάλεσαν νέες δυσκολίες στο ΚΚΕ, που διεξήγαγε τις πολεμικές επιχειρήσεις κυρίως με γιουγκοσλαβική βοήθεια. Το ΚΚΕ ευθυγραμμίστηκε με την απόφαση του Γραφείου Πληροφοριών, χωρίς όμως να στραφεί έντονα κατά της Γιουγκοσλαβίας³¹. Ο αντίκτυπος των νέων εξελίξεων στο ΝΟΦ απασχολούσε πλέον σοβαρά και τον ίδιο τον Ζαχαριάδη, ο οποίος ήθελε να αποτρέψει μια ανοικτή διάσπαση στο ΝΟΦ την περίοδο ακριβώς αυτή, που στο Γράμμα η σύγκρουση του Δημοκρατικού Στρατού με

28. AM, F=20/59.

29. Βλ. Kirjazovski, *Narodno Osloboditelniot Front*, σ. 223.

30. Βλ. *Egejska Makedonija vo NOB 1948...*, σ. 202.

31. Ο.π., σ. 260-261.

τον Εθνικό Στρατό είχε φθάσει στο αποκορύφωμά της. Ο Ζαχαριάδης κάλεσε τους *P. Mitrevski*, *M. M. Keramidžiev*, *E. Nikolovska-Vera* και *S. Κοτσέν* και τους ενημέρωσε επίσημα για τη ρήξη *Tito-Stalin*, απευθύνοντάς τους την προειδοποίηση να διαφυλάττουν την ενότητα του ΝΟΦ και να μη προβαίνουν σε προκλητικές ενέργειες³². Λόγω της δυσπιστίας προς την ηγεσία του ΝΟΦ, στις 10 Ιουλίου 1948 το Πολιτικό Γραφείο της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ εξέδωσε απόφαση με την οποία καταδίκασε την εσωτερική διένεξη *Keramidžiev-Mitrevski*, τους οποίους θεωρούσε και υπεύθυνους για τη μη εκπλήρωση των στόχων της οργάνωσης. Το Πολιτικό Γραφείο έκρινε ότι η παραμονή των δύο αυτών προσώπων στην ηγεσία ήταν επιζήμια για την οργάνωση³³. Στις 8 Αυγούστου 1948 συνήλθε στο χωριό Οξυά (Βυκονο), κοντά στις Πρέσπες, η Πρώτη Ολομέλεια του Κεντρικού Συμβουλίου του ΝΟΦ, τις εργασίες της οποίας από την πλευρά του ΚΚΕ παρακολούθησαν οι *M. Πορφυρογέννης* και *Γ. Ιωαννίδης*³⁴. Η Ολομέλεια καταδίκασε τη διασπαστική πολιτική των *Keramidžiev* και *Mitrevski*, τους οποίους καθάιρεσε από την ηγεσία του ΝΟΦ³⁵, και εξέλεξε ως Πρόεδρο τον *Stavro Κοτσέν* (Σταύρος Κωτσόπουλος) και Γραμματέα τον *Vangel Κοτζέν* (Βαγγέλης Κοϊτσης). Επρόκειτο για άτομα που ήταν υπό την άμεση επιρροή του ΚΚΕ και δεν είχαν δημιουργήσει προβλήματα στο Κόμμα.

Μετά την καθάισή του ο *Mitrevski* εντάχθηκε ως απλός αγωνιστής στο Δημοκρατικό Στρατό, παραμένοντας όμως μέλος του Μακεδονικού Γραφείου του ΚΚΕ, ενώ ο *Keramidžiev* μαζί με τον *Goce* και τον *Ajanovski-Ode* αναχώρησαν για τα Σκόπια. Από εκεί άρχισαν να οργανώνουν λιποταξίες Σλαβομακεδόνων από το Δημοκρατικό Στρατό προς τη Γιουγκοσλαβία, καλλιεργώντας ένα πνεύμα ηττοπάθειας και τονίζοντας ότι το ΚΚΕ πρόδωσε τον αγώνα του «μακεδονικού» λαού, που πολεμά άσκοπα³⁶. Αν ληφθεί υπόψη ότι

32. Βλ. *Mamurovski, Paskal Mitrevski*, σ. 87-88.

33. *Egejska Makedonija vo NOB 1948...*, σ. 266-268.

34. ΑΜ, F=20/185. Βλ. Έκθεση του Μ. Πορφυρογέννη (15.9.1952) προς την ΚΕ του ΚΚΕ: «Το 1948 έγινε στο Βίτσι συνεδρίαση της λεγόμενης φράξιας του Κ.Σ. του ΝΟΦ. Πήγαμε μαζί με το σ. Ιωαννίδη για να χτυπήσουμε τη φραξιονιστική δουλειά που κάναν στο ΝΟΦ κυρίως ο Μητρόφσκυ και ο Κεραμιτζήφ. Απόφαση ήταν να βγει από τη Γραμματεία μόνο ο ένας αλλά στη διάρκεια της συζήτησης φάνηκε πως έπρεπε να βγουν και οι δύο. Η πολιτική τους ήταν να παρουσιάζονται πως αλληλοτρώνονται. Ενώ ανεξάρτητα από τα προσωπικά τους παίζαν και οι δύο με την κλίκα τους ώπου να βολώσουν τα νερά. Μέσα στο Κ.Σ. είχαν την πλειοψηφία. Ο Κεραμιτζήφ ιδίως είχε τους πιο πολλούς. Και αυτό γιατί υπολόγιζαν με την "αντιπασχαλική" μανούβρα να κρατήσουν επικεφαλής τον Κεραμιτζήφ. Όταν με την άφιξη τη δική μας είδαν πως τα σκάγια πάναι και στον Κεραμιτζή άλλαξαν ταχτική και ψήφισαν ομόφωνα την καθάιρεση και των δύο...».

35. *Egejska Makedonija vo NOB...*, σ. 302-304.

36. ΑΜ, F=19/191, Έκθεση του Σ. Κωτσόπουλου (1.10.1952) προς την Κ.Ε. του ΚΚΕ:

οι Σλαβομακεδόνες αποτελούσαν το ήμισυ του Δημοκρατικού Στρατού, μπορεί να γίνει κατανοητός ο αντίκτυπος που θα μπορούσαν να έχουν τέτοιες ενέργειες, όταν μάλιστα είχε εκδηλωθεί και η διένεξη *Ζαχαριάδη-Βαφειάδη* για το ζήτημα των εφεδρειών. Όπως είναι γνωστό, μετά τη μη υλοποίηση του σχεδίου «Λίμνες», ο *Μ. Βαφειάδης* υποστήριξε ότι ο Δημοκρατικός Στρατός λόγω ελλείψεως εφεδρειών δεν μπορεί να εξελιχθεί σε τακτικό στρατό και να καταλάβει πόλεις και γι' αυτό πρέπει να περιοριστεί στον ανταρτοπόλεμο μέχρι να καταφθάσει εξωτερική βοήθεια. Το Πολιτικό Γραφείο της Κ.Ε. απέρριψε στις 15 Νοεμβρίου 1948 τις θέσεις του *Βαφειάδη* (γνωστές ως πλατφόρμα) ως οππορτουνιστικές. Η ορθή εκτίμηση της κατάστασης του Δημοκρατικού Στρατού από τον *Βαφειάδη* φάνηκε στην αδυναμία του στους επόμενους δύο μήνες να κρατήσει υπό έλεγχο την Καρδίτσα, τη Νάουσα και το Καρπενίσι.

Η ρήξη *Tito-Stalin* δημιούργησε και μια νέα παράμετρο στο Μακεδονικό Ζήτημα, που μοιραία επέδρασε στη στάση του ΚΚΕ σχετικά με το Μακεδονικό και το ΝΟΦ, την επανεμφάνιση της Βουλγαρίας στο μακεδονικό προσκήνιο. Κατά τα έτη 1946-1947 η Βουλγαρία υπό την πίεση της Γιουγκοσλαβίας και του *Stalin*, στα πλαίσια των συζητήσεων για την ίδρυση νοτιοσλαβικής ομοσπονδίας, αναγνώρισε την ύπαρξη «μακεδονικού» έθνους. Έθετε ωστόσο ως προϋπόθεση για τις εδαφικές ρυθμίσεις (παραχώρηση του βουλγαρικού τμήματος της Μακεδονίας στη Λαϊκή Δημοκρατία της «Μακεδονίας» με αντάλλαγμα την επιστροφή των στρατηγικής σημασίας πόλεων *Caribrod* και *Bossilegrad* στη Βουλγαρία και την υποστήριξη της εδαφικής της εξόδου στο Αιγαίο) την αποσαφήνιση του χαρακτήρα της ομοσπονδίας. Ενώ η Γιουγκοσλαβία πρότεινε στη Βουλγαρία να ενταχθεί ως έβδομη Δημοκρατία στη Γιουγκοσλαβική ομοσπονδία με τα ίδια δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των άλλων Δημοκρατιών, πράγμα που θα σήμαινε στην ουσία την απορρόφηση της Βουλγαρίας από τη Γιουγκοσλαβία, η Βουλγαρία δεν ήθελε να απωλέσει την κρατική της κυριαρχία και αντιπρότεινε ένα είδος συνομοσπονδίας σε ισότιμη βάση. Μετά την κατοχύρωση της Δυτικής Θράκης στην Ελλάδα (Φεβρουάριος 1947), στο Συνέδριο Ειρήνης στο Παρίσι, και την εξαγγελία της αμερικανικής βοήθειας προς την Ελλάδα (Μάρτιος 1947), η Βουλγαρία επέμενε περισσό-

«...Από το 1948 δημιουργούν μυστικές οργανώσεις και γιάφκες και σαμποτάρουν τον ΔΣΕ. Σπέρνουν την ηττοπάθεια, λέγοντας ότι χάσαμε τον αγώνα, οι μοναρχοφασίστες είναι πιο δυνατοί και θα καταλάβουν το Βίτσι. Τσάμπα σκοτώθηκαν τα παιδιά μας και πρέπει να φύγουμε στη Γιουγκοσλαβία... Σε όλες αυτές τις προσπάθειες κεντρική τους επιδίωξη ήταν η διάσπαση της ενότητας του σλαβομακεδ. και ελληνικού λαού, το αδυνάτισμα του κινήματος. Για την επιτυχία τους εκμεταλλείονταν τον πατριωτισμό του σλαβομακεδονικού λαού και όλες τις αδυναμίες του κινήματος...».

τερο στη θέση της. Η μοναδική παραχώρηση της Βουλγαρίας προς τη Γιουγκοσλαβία κατά τη σύνοδο στο Bled (27 Ιουλίου - 1 Αυγούστου 1947) υπήρξε η συγκατάθεσή της για την καλλιέργεια «μακεδονικής» εθνικής συνείδησης στο σλαβικό πληθυσμό της βουλγαρικής Μακεδονίας. Μετά τη σύνοδο στο Bled, πολιτικοί παράγοντες από τα Σκόπια μετέβαιναν στη βουλγαρική Μακεδονία, όπου δρούσαν ανεξέλεγκτα στην προσπάθειά τους να διαμορφώσουν μια «μακεδονική» εθνική συνείδηση στο βουλγαρικό πληθυσμό. Η αποτομιπή της Γιουγκοσλαβίας από την *Kominform*, αποτέλεσμα της αντίδρασης του *Stalin* στην ηγεμονική πολιτική του *Tito* στα Βαλκάνια, επέφερε και μια αλλαγή της στάσης της Βουλγαρίας. Αν και φαινομενικά η Βουλγαρία δεν είχε αρνηθεί ακόμα την ύπαρξη «μακεδονικού έθνους», απόφαση της Έκτης Ολομέλειας της ΚΕ του Βουλγαρικού Κομμουνιστικού Κόμματος στις 13 Ιουλίου 1948 αναφερόταν στις σχέσεις της Βουλγαρίας με το μακεδονικό χώρο, απαιτούσε το σεβασμό των δικαιωμάτων της βουλγαρικής μειονότητας στη γιουγκοσλαβική Μακεδονία, καταδίκασε την πολιτική των πρακτόρων των Σκοπίων στη βουλγαρική Μακεδονία και έθετε ως προϋπόθεση για τη σύσταση της νοτιοσλαβικής ομοσπονδίας την επιστροφή της Γιουγκοσλαβίας στο σοσιαλιστικό στρατόπεδο³⁷. Παράλληλα η Βουλγαρία άρχισε να αποκαθιστά επαφές στη γιουγκοσλαβική Μακεδονία με προπολεμικά μέλη της VMRO (*P. Šatev*) και VMRO Ενωμένης (*Brašnarov*), τα οποία, αν και θεωρητικά είχαν αποδεχτεί μετά το 1944 το «μακεδονισμό» ως εθνική επιλογή, επιδίωκαν, όπως και ο πρώτος ατυχής Πρόεδρος της Λαϊκής Δημοκρατίας της «Μακεδονίας» *M. Čento*, την ανεξαρτητοποίηση της πρώην σερβικής Μακεδονίας και όχι την ένταξή της στη γιουγκοσλαβική ομοσπονδία³⁸. Στο λόγο του στο Πέμπτο Συνέδριο του Βουλγαρικού Κομμουνιστικού Κόμματος το Δεκέμβριο του 1948 ο *Dimitrov* χαρακτήρισε τις βουλγαρο-γιουγκοσλαβικές διαπραγματεύσεις των ετών 1944-1948 ως προσπάθεια της Γιουγκοσλαβίας να απορροφήσει τη Βουλγαρία και καταδίκασε την πολιτική αποβουλγαροποίησης που ασκούσε η ηγεσία των Σκοπίων στη γιουγκοσλαβική Μακεδονία.

«...Αυτό που οι πράκτορες του *Koliševski* έκαναν στην περιοχή του Πιρίν δε συνιστούσε παρά αντανάκλαση αυτού που συμβαίνει στη Λαϊκή Δημο-

37. *Nova Makedonija*, 2.IX.1948, στη συλλογή εγγράφων *Dokumenti o spolnoj politici Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije 1948* (Έγγραφα για την εξωτερική πολιτική της Ομόσπονδης Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας το 1948), Βελιγράδι 1989, σ. 630-631.

38. A. Ulunjan, *Kommunističeska Partija Grecii. Aktualnye voprosy ideologii, politiki i vnutrennej istorii. KPG v Nacionalnom Soprotivlenii, Graždanskoj i "Cholodnoj" vojnavih 1941-1956 gg.* (Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος. Επίκαιρα ζητήματα ιδεολογίας, πολιτικής και εσωτερικής ιστορίας. Το ΚΚΕ στην Εθνική Αντίσταση, στον Εμφύλιο και «Ψυχρό» πόλεμο 1941-1956», Μόσχα 1994, σ. 223.

κρατία της Μακεδονίας. Υπό το πρόσχημα του αγώνα κατά του μεγαλοβουλγαρικού σωβινισμού, με τη συνδρομή του κρατικού μηχανισμού και όλων των κοινωνικοπολιτικών και πολιτιστικών οργανώσεων, έχει αναπτυχθεί και συνεχίζει να αναπτύσσεται μια συστηματική εκστρατεία ενάντια σε κάθε τι το βουλγαρικό... Στη Λαϊκή Δημοκρατία της Μακεδονίας δεν ανέχονται ούτε ένα βουλγαρικό βιβλίο, ούτε μια βουλγαρική εφημερίδα συμπεριλαμβανομένου και του *Rabotničesko Delo*. Όλες οι βουλγαρικές επιγραφές στα παλαιά σχολεία και τα μνημεία έχουν επιμελώς εξαλειφθεί. Τα ονόματα όπως *Kolischev*, *Yzupon*, *Cvetkon* και άλλα έχουν μετατραπεί, όπως λέγεται, σε *Koliševski*, *Uzuponski*, *Cvetkovski*, με μοναδικό σκοπό να μην έχουν βουλγαρική κατάληξη...»³⁹.

Η ευθυγράμμιση του ΚΚΕ με τις επιθέσεις της Κομμουνιστικής κατά του *Tito* είχε ως αποτέλεσμα την ελάττωση της Γιουγκοσλαβικής βοήθειας, χωρίς ωστόσο η βοήθεια αυτή να εκλείπει εντελώς. Τα σύνορα παρέμειναν ανοικτά και οι τραυματίες του Δημοκρατικού Στρατού μεταφέρονταν για περίθαλψη στη Γιουγκοσλαβία. Ο κύριος όγκος της στρατιωτικής βοήθειας προερχόταν πλέον από τη Σοβιετική Ένωση μέσω Βουλγαρίας και εντός της Κομμουνιστικής είχε συγκροτηθεί το φθινόπωρο του 1948 «Επιτροπή για το συντονισμό της βοήθειας προς το Δημοκρατικό Στρατό»⁴⁰. Η νέα τροπή που προσέδιδε στο Μακεδονικό η στάση της Βουλγαρίας με τη συγκατάθεση της Μόσχας επέδρασε αναμφισβήτητα και στο ΚΚΕ. Η αλλαγή της θέσης του ΚΚΕ εγκαινιάστηκε από τον *Ζαχαριάδη* με ένα σύντομο άρθρο του το Δεκέμβριο του 1948 στο περιοδικό *Δημοκρατικός Στρατός*. Στο άρθρο αυτό υποστήριξε τη θέση ότι ο «μακεδονικός» λαός διαμελίστηκε το 1912 και από τότε αγωνίζεται για ένα ενιαίο, ανεξάρτητο και ισότιμο κράτος στην οικογένεια των ελεύθερων λαϊκοδημοκρατικών λαών στα Βαλκάνια. Αυτό ήταν, κατά τον *Ζαχαριάδη*, και το νόημα του αγώνα του «μακεδονικού» λαού και στη «Μακεδονία του Αιγαίου»⁴¹.

Η στροφή του ΚΚΕ στο Μακεδονικό πραγματοποιείται επίσημα από την Πέμπτη Ολομέλεια και μετά. Η Πέμπτη Ολομέλεια συνήλθε στις 30 και 31 Ιανουαρίου 1949 στην Αλβανία και τις εργασίες της παρακολούθησαν από αλβανικής πλευράς ο *M. Shehu* και από σοβιετικής πλευράς ο ελληνικής καταγωγής *Petrov*, στέλεχος του τμήματος Διεθνών Σχέσεων στην ΚΕ του ΚΚΣΕ. Η Πέμπτη Ολομέλεια ασχολήθηκε γενικά με την πολιτική κατάσταση

39. Βλ. Ts. Dragičeva, *La Macédoine-facteur de bon voisinage et de cooperation et non de discord. Souvenirs et reflections*, Σόφια 1979, σ. 94-96.

40. Ulunijan, *Kommunističeska Partija Grecii...*, σ. 228-229.

41. *KPG i Makedonskoto...*, σ. 434-436.

στην Ελλάδα και στο Δημοκρατικό Στρατό και ειδικότερα με το ζήτημα Βαφειάδη, τον οποίο και διέγραψε από το Κόμμα, και με το Μακεδονικό. Στην εισήγησή του ο Ζαχαριάδης εξύμνησε την προσφορά του «μακεδονικού λαού» στον κοινό αγώνα και προανήγγειλε την αντιπροσφορά του ΚΚΕ.

«...Η λαϊκή μας εξουσία για πρώτη φορά στην ιστορία της Ελλάδας αναγνώρισε και έδωσε πραγματική ισοτιμία στο μακεδονικό (σλαβομακεδόνικο) λαό. Στο καινούργιο ένοπλο ξεσήκωμα του Λαού μας ο μακεδονικός λαός τάδωσε όλα. Έτσι με το αίμα του καταχτά τα δικαιώματά του για μια λέφτερη, ανεξάρτητη ζωή και ανάπτυξη. Και δεν πρέπει να υπάρχει καμία αμφιβολία ότι, σαν αποτέλεσμα της νίκης της λαϊκής επανάστασης στην Ελλάδα ο μακεδονικός λαός θα κατακτήσει και το δικαίωμα για μια λέφτερη, ανεξάρτητη ζωή και ανάπτυξη. Και δεν πρέπει να υπάρχει καμία αμφιβολία ότι, σαν αποτέλεσμα της νίκης της λαϊκής επανάστασης στην Ελλάδα, ο μακεδονικός λαός θα κατακτήσει και το δικαίωμα να καθορίσει την παραπέρα ανάπτυξη και τη μορφή και το περιεχόμενο της λέφτερης και ανεξάρτητης κρατικής ζωής και υπόστασής του, όπως αυτός θέλει, όπως αυτός και μόνον αυτός αποφασίζει. Η ΠΔΚ ανταποκρινόμενη στον πιο βαθύ πόθο του Λαού δούλεψε στο χρόνο που μας πέρασε ακούραστα και επίμονα για μια έντιμη δημοκρατική συνεννόηση που θα εξασφάλιζε την ειρήνη στο λαό και την κατοχύρωση της χώρας από κάθε ξενική ιμπεριαλιστική επέμβαση και κατοχή... Πρέπει σε συνεννόηση με το ΠΓ της ΚΕ του ΑΚΕ και με το Κεντρικό Συμβούλιο του ΝΟΦ να ανασχηματίσουμε την ΠΔΚ για να πάρουν μέρος σ' αυτή και αυτές οι πολιτικές οργανώσεις της αγροτιάς και του μακεδονικού (σλαβομακεδόνικου) λαού. Με αυτόν το σχηματισμό η ΠΔΚ θα εκφράζει πιο έγκυρα και πιο ολοκληρωτικά τη συμμαχία της εργατιάς, της αγροτιάς και του σλαβομακεδόνικου λαού στο έργο για τη νικηφόρα αποπεράτωση της λαϊκής μας επανάστασης, για τη νίκη της Λαϊκής Δημοκρατίας στην Ελλάδα...»⁴².

Ως ένα από τα καθήκοντα του ΚΚΕ ο Ζαχαριάδης όρισε και τον αγώνα των κομμουνιστών για τη διαφύλαξη της ενότητας μεταξύ του ελληνικού και του «μακεδονικού λαού».

«...Μια και μιλάμε για τις σχέσεις ανάμεσα στο Λαό και το ΔΣΕ πρέπει ν' αναφερθούμε ιδιαίτερα στο σλαβομακεδόνικο λαό. Ο Λαός αυτός τα πρόσφερε όλα όσα είχε και δεν είχε για τον αγώνα. Παλαίβει μαζί με τον Ελλη-

42. Βλ. 5η Ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ (30-31 του Γενάρη 1949). Εισηγήσεις - Λόγοι - Αποφάσεις, Εκδόσεις της ΚΕ του ΚΚΕ, Ιούνης 1949, σ. 29-31.

νικό Λαό αδερφωμένα γιατί ξαίρει ότι μόνο με την ενότητα αυτή θα συντριβούν οι μοναρχοφασίστες και θ' αποκτήσει την εθνική του λεφτεριά και τη λεφτερη κρατική υπόσταση και ανάπτυξη του, έτσι όπως ο ίδιος τη θέλει. Όμως την ενότητα αυτή την υπονομεύουν δυο εχθροί. Ο ένας είναι ο μεγαλοελλαδίτικος σωβινισμός, που έτσι είτε αλλιώς, ανοιχτά είτε κρυφά και ύπουλα καλλιεργεί την εθνική αντίθεση και διάσπαση, που θεωρεί τους σλαβομακεδόνες για κατώτερους ανθρώπους και δούλους, που κάνει διακρίσεις και αυθαιρεσίες σε βάρος τους, που σε μικρά είτε μεγάλα ζητήματα προσβάλλει τα εθνικά του αισθήματα. Αυτό το κακό πρέπει να το χτυπήσουμε κατακέφαλα και να το ξεριζώσουμε γιατί μόνο το μοναρχοφασισμό εξυπηρετεί με τη διάσπαση που εφαρμόζει, ενώ ταυτόχρονα δίνει τροφή στα εθνικιστικά και ξενοκίνητα στοιχεία μέσα στη σλαβομακεδονική μειονότητα, που κι αυτά καλλιεργούν τη διάσπαση και υποσκάπτουν και εξασθενίζουν το ολοκληρωτικό δώσιμό τους στον αγώνα για τη λεφτεριά. Γιατί υπάρχει και ο εχθρός αυτός που μάλιστα τον τελευταίο καιρό δραστηριοποιείται. Ξαίρουμε ποιοι είναι οι άνθρωποι αυτοί, από πού εμπνέονται και καθοδηγούνται, πού έχουν τα κέντρα και τα ορμητήριά τους. Τα στοιχεία αυτά χρησιμοποιούν τη μάσκα του εθνικιστή και λαοσωτήρα για να ξεγελούν τον κόσμο. Στην πραγματικότητα όμως εξασφάλισαν το τομάρι τους με τη λιποταξία και εκμεταλλεύονται τις δυσκολίες που συναντά ο αγώνας μας και τη δυσφορία που προκάλεσε σε ορισμένους κύκλους του σλαβομακεδόνικου Λαού η επιστράτευση των γυναικών, χτυπώντας πλάτα με το στιλέτο τους τον ίδιο τους το λαό, οργανώνοντας λιποταξίες από το ΔΣΕ προς τις φωλιές τους. Τους προδότες αυτούς και αυτούς που τους καλύπτουν και τους ενισχύουν θ' αναγκαστούμε να τους καταγγείλουμε σαν όργανα και σύμμαχους του μοναρχοφασισμού και του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού. Ταυτόχρονα οι σλαβομακεδόνες κομμουνιστές έχουν σήμερα πρωταρχικό καθήκον να διαφωτίζουν το Λαό τους ξεσκεπάζοντας και απομωνώνοντας όλους εκείνους που θα θελήσουν να συνεχίσουν το υπονομευτικό, το διασπαστικό, το προδοτικό έργο τους...»⁴³.

Στην απόφασή της για το Μακεδονικό η Πέμπτη Ολομέλεια αναγνώρισε το δικαίωμα του «μακεδονικού λαού» για εθνική αποκατάσταση και αυτοδιάθεση.

«...Στη Βόρεια Ελλάδα ο μακεδονικός (σλαβομακεδόνικος) λαός τάδωσε όλα για τον αγώνα και πολεμά με μια ολοκλήρωση ηρωϊσμού και αυτοθυσίας που προκαλούν το θαυμασμό. Δεν πρέπει να υπάρχει καμία αμφιβολία ότι

43. Ο.π., σ. 37-38.

σαν αποτέλεσμα της νίκης του ΔΣΕ και της Λαϊκής Επανάστασης ο μακεδονικός λαός θα βρει την πλήρη εθνική του αποκατάσταση έτσι όπως τη θέλει ο ίδιος, προσφέροντας σήμερα το αίμα του για να την αποκτήσει. Οι μακεδόνες κομμουνιστές στέκονται πάντα επικεφαλής στην πάλη του λαού τους...»⁴⁴.

Η αλλαγή αυτή της θέσης του ΚΚΕ στο Μακεδονικό δεν έγινε κατανοητή τότε από τα ηγετικά στελέχη του ΚΚΕ, που πειθάρχησαν τελικά στον Ζαχαριάδη και ψήφισαν υπέρ. Μετά το 1949, στα πλαίσια της αναζήτησης των αιτιών της ήττας του Δημοκρατικού Στρατού, συζητήθηκε και κατά πόσο η επιστροφή στη θέση του 1924 υπήρξε τελικά επιζήμια για το Κόμμα. Στην Έβδομη Ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ (14-18 Μαΐου 1950) ο Ζαχαριάδης έδωσε την ακόλουθη εξήγηση:

«...Γενικότερα ήταν ότι σε ευρύτερα πλαίσια αυτό το πράγμα τότε άμεσα δεν μας εξυπηρετούσε. Αλλά το πρώτο που έμπαινε τότε μπροστά μας ήταν ότι τη μάχη στο Βίτσι εμείς έπρεπε να την κερδίσουμε. Όλα τα άλλα ήταν τότε δευτερεύοντα. Αυτή ήταν η σκέψη μου, η δική μου τουλάχιστο, και όταν το πρότεινα και όταν το έγραφα και όταν το εξήγησα. Εμείς θάπρεπε να κινητοποιήσουμε όλες τις δυνάμεις του σλαβομακεδόνικου λαού, να σταματήσουμε τις λιποταξίες, την υπονομευτική και διαλυτική δουλειά που έκαμναν οι πράκτορες του Τίτο, βάζοντάς τους ένα πολιτικό εμπόδιο. Και αυτό το πολιτικό εμπόδιο εμείς το βάλουμε και αποτρέψαμε τον άμεσο κίνδυνο απτή δουλειά αυτή. Σταματήσαμε αυτό τον άμεσο τότε κίνδυνο. Μα θάταν η ζημιά μεγαλύτερη ή λιγώτερη; Μέσα στις συγκεκριμένες συνθήκες που εμείς ρίξαμε το σύνθημα το κέρδος θα ήταν πολύ μεγάλο αν εμείς κερδίζαμε τη μάχη του Βιτσιού κινητοποιώντας και αυτό τον παράγοντα. Πολύ μεγάλο θάταν το κέρδος μας. Χάσαμε τη μάχη. Και τώρα στην εκτίμησή μας υπεισέρχονται και άλλοι παράγοντες. Αυτό όμως δεν πάει να πει, πως το σύνθημά μας είτανε λαθεμένο...»⁴⁵.

Από το επιχείρημα του Ζαχαριάδη προκύπτει ότι με το νέο σύνθημα το ΚΚΕ αποσκοπούσε σε μια πολιτική αντιπερισπασμού προς τη φιλογιουγκοσλαβική ομάδα των *Keramidžiev*, *Goce* και *Ajjanovski-Ože* και στην εξασφάλιση μεγαλύτερης συμμετοχής των Σλαβομακεδόνων στην επικείμενη μάχη για την κατάληψη της Φλώρινας, όπου επρόκειτο να εγκατασταθεί η ΠΔΚ.

44. Ό.π., σ. 16.

45. Βλ. Η 7η Ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ (14-18 του Μάη 1950). Εισηγήσεις - Λόγοι - Αποφάσεις, Εκδόσεις της ΚΕ του ΚΚΕ, Σεπτέμβρης 1950, σ. 175.

Όπως είναι γνωστό, η επιχείρηση αυτή απέτυχε στα μέσα Φεβρουαρίου 1949. Πόσο μεγαλύτερη όμως μπορούσε να είναι η συνεισφορά των Σλαβομακεδόνων, που στις αρχές του 1949 αποτελούσαν τις 14.000 σε σύνολο περίπου 25.000 μαχητών του Δημοκρατικού Στρατού; Τα όρια της στρατολόγησης είχαν εξαντληθεί και το νέο σύνθημα ήταν αμφίβολο αν θα επέφερε ουσιαστική μεταβολή της κατάστασης. Κατά πόσο επίσης η «αυτοδιάθεση και εθνική αποκατάσταση του μακεδονικού λαού» εξέφραζε το σύνολο των Σλαβομακεδόνων; Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο κύριος λόγος της αλλαγής του συνθήματος ήταν βαθύτερος. Πρέπει να αναζητηθεί στην προσπάθεια που κατέβαλαν η Βουλγαρία και η Αλβανία, με τη συγκατάθεση της Σοβιετικής Ένωσης, να υπονομεύσουν την κυριαρχία του *Τίτο* στη γιουγκοσλαβική Μακεδονία. Αυτοδιάθεση του «μακεδονικού λαού» της «Μακεδονίας του Αιγαίου» κατά τους *Keramidžiev, Goce* και *Ajaponski*-Οδε σήμαινε απόσχιση από το ελληνικό κράτος και συνένωση με τη γιουγκοσλαβική Μακεδονία. Αυτοδιάθεση του «μακεδονικού λαού» κατά τον *Ζαχαριάδη* σήμαινε απόσχιση της ελληνικής και γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας από την κυριαρχία του ελληνικού και του γιουγκοσλαβικού κράτους και ίδρυση ενός ανεξάρτητου μακεδονικού κράτους. Η κύρια αιχμή της απόφασης της Πέμπτης Ολομέλειας στρεφόταν κατά της Γιουγκοσλαβίας, δέσμευε όμως το ΚΚΕ να προβεί σε παραχωρήσεις προς τους Σλαβομακεδόνες που προλείαναν το έδαφος για μια μελλοντική απόσχιση. Για το ζήτημα αυτό στην Έβδομη Ολομέλεια ο *Ζαχαριάδης* εκφράστηκε ως εξής:

«...Η προοπτική που δίναμε είτανε απελευθέρωση όχι μονάχα από μοναρχοφασισμό, μα και από τον Τίτο που την Μακεδονία την ξαναρχίζει, την ξανάρχιζε στον ιμπεριαλιστικό ζυγό και την ιμπεριαλιστική εκμετάλλευση. Αλλά σε μας ο μακεδονικός λαός στο τμήμα το δικό μας, στο Βίτσι, πάλευε για την εθνική του αποκατάσταση κι εμείς αυτό το πράγμα δεν μπορούσαμε να το αρνηθούμε. Το λέω αυτό γιατί δεν πρόκειται περί μανούβρας πολιτικής της στιγμής...»⁴⁶.

Λόγω της πολυσημίας όμως του όρου «αυτοδιάθεση» και της μη σαφούς αναφοράς στην Πέμπτη Ολομέλεια σε μια «Ενιαία και Ανεξάρτητη Μακεδονία σε μια Βαλκανική Ομοσπονδία» δεν προκλήθηκαν αρχικά αρνητικές αντιδράσεις στο Κομμουνιστικό Κόμμα Γιουγκοσλαβίας. Οι σχέσεις βέβαια μεταξύ των δύο κομμάτων διέρχονταν μια κρίσιμη φάση. Η συμπόρευση του ΚΚΕ με την *Kominform*, η κυκλοφορία βουλγαρικών εφημερίδων στην ελλη-

νική Μακεδονία, η απαγόρευση στους Σλαβομακεδόνες να καταφεύγουν στη Γιουγκοσλαβία και η βίαιη μεταφορά τους στην Αλβανία, το ζήτημα των Σλαβομακεδόνων λιποτακτών του Δημοκρατικού Στρατού είχαν επιδεινώσει τις σχέσεις μεταξύ των δύο κομμάτων. Και οι δύο πλευρές εφαρμόζαν ωστόσο μια πολιτική λεπτών ισορροπιών. Όταν έγινε φανερό κατά ποιο τρόπο το ΚΚΕ ερμήνευε τον όρο «αυτοδιάθεση και εθνική αποκατάσταση του μακεδονικού λαού» το ΚΚ Γιουγκοσλαβίας εξέφρασε τη δυσaréσκειά του.

Στις 3 Φεβρουαρίου 1949 συνήλθε η Δεύτερη Ολομέλεια του Κεντρικού Συμβουλίου του ΝΟΦ. Στο λόγο του ο Ζαχαριάδης αναφέρθηκε στις παραχωρήσεις του ΚΚΕ προς τους Σλαβομακεδόνες: Ανασχηματισμός της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης με Σλαβομακεδόνα Υπουργό, εκπροσώπηση του ΝΟΦ στο Γενικό Επιτελείο του Δημοκρατικού Στρατού, μετονομασία της 11ης Μεραρχίας του Δημοκρατικού Στρατού σε «Μακεδονική Μεραρχία» και ίδρυση «Μακεδονικής» Κομμουνιστικής Οργάνωσης⁴⁷. Για να απομονωθεί περισσότερο η ομάδα των *Keramidžiev, Goce, Ajanovski-Oče*, στη Γραμματεία του ΝΟΦ έγιναν δεκτοί οι *P. Mitrevski* και *P. Rakovskič*⁴⁸. Κύρια αποστολή του Κεντρικού Συμβουλίου ήταν η σύγκληση το Μάρτιο του 1949 του Δεύτερου Συνεδρίου του ΝΟΦ, το οποίο θα επισημοποιούσε τη νέα γραμμή στο Μακεδονικό: Διακήρυξη της «Ένωσης της Μακεδονίας σε ένα ενιαίο ανεξάρτητο, ισότιμο μακεδονικό κράτος μέσα στη λαϊκοδημοκρατική Ομοσπονδία των Βαλκανικών λαών που είναι η δικαίωση των πολύχρονων αιματηρών αγώνων του»⁴⁹.

Είναι σαφές ότι ο Ζαχαριάδης προσπάθησε να μετατρέψει το ΝΟΦ σε όργανο κατά της Γιουγκοσλαβίας, θέτοντας σε αμφισβήτηση το ρόλο της γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας ως του Πεδεμοντίου της «μακεδονικής» ενοποίησης. Η γραμμή του ΚΚΕ προκάλεσε ικανοποίηση στη Σόφια. Η εφημερίδα *Trud* έγραφε χαρακτηριστικά:

«...Σε αντίθεση με τους Τιτοϊκούς, που χωρίς να ρωτούν κανέναν θέλουν να εξωθούν όλους τους Μακεδόνες να αισθάνονται ως Γιουγκοσλάβοι και να θεωρούν το Μακεδονικό Ζήτημα ως καθαρά γιουγκοσλαβικό ζήτημα, οι ηγέτες της ελληνικής δημοκρατικής επανάστασης δηλώνουν ότι ο μακεδονικός λαός θα λύσει τα προβλήματά του όπως ο ίδιος θέλει. Σ' αυτές τις δύο διαφορετικές θέσεις ερχόμαστε αντιμέτωποι με δύο διαφορετικές τάσεις: Στην πρώτη θέση —των Τιτοϊστών— με τη βία και τον εξαναγκασμό και στη δεύ-

47. Βλ. *Egejska Makedonija vo NOV 1949*, Σκόπια 1983, τόμ. VI, σ. 69.

48. *Ο.π.*, σ. 53.

49. *Ο.π.*, σ. 54.

τερη με τη δημοκρατική αρχή. Είναι φυσικό οι συμπάθειες όλων των Μακεδόνων να είναι με το μέρος της άποψης του ΚΚΕ που είναι και άποψη του ΚΚ Βουλγαρίας. Χρησιμοποιώντας αυτή την ελευθερία οι Μακεδόνες δε θα παύσουν ποτέ να αγαπούν την ελευθερία της Μακεδονίας, να μένουν πιστοί στη σταθερή συμμαχία με τον ελληνικό λαό και πάντοτε να έχουν ως αφητηρία την πεποίθηση ότι το Μακεδονικό Ζήτημα θα βρει τη λύση του στην ομοσπονδία των λαϊκο-δημοκρατικών εξουσιών όλων των βαλκανικών χωρών»⁵⁰.

Μετά τη Δεύτερη Ολομέλεια του Κεντρικού Συμβουλίου του ΝΟΦ ο Μιλτιάδης Πορφυρογέννης, ως εκπρόσωπος του ΚΚΕ, και οι P. Mitrevski, K. Mangovski και M. Elkona, ως εκπρόσωποι του ΝΟΦ, αναχώρησαν για τα Σκόπια. Κύριος σκοπός της αποστολής ήταν η στρατολόγηση 5.000 Σλαβομακεδόνων προσφύγων για την κάλυψη των εφεδρειών του Δημοκρατικού Στρατού και την επάνδρωση της «Μακεδονικής» Μεραρχίας ενόψει της επικείμενης μάχης για την κατάληψη της Φλώρινας, όπως και η σύγκληση μιας συνδιάσκεψης για την εκλογή αντιπροσώπων των Σλαβομακεδόνων προσφύγων για το Δεύτερο Συνέδριο του ΝΟΦ. Με δεδομένη όμως τη θέση του ΚΚΕ για το γιουγκοσλαβικό και ειδικότερα για το Μακεδονικό οι συναντήσεις με τους L. Koliševski και C. Uzunovski στις 8 και 9 Φεβρουαρίου 1949 απέβησαν άκαρπες⁵¹. Από το Βελιγράδι ήρθε η εντολή να μην επιτραπεί στην αντιπροσωπεία επίσκεψη στους καταυλισμούς των προσφύγων⁵². Χωρίς αποτέλεσμα, όπως αναμενόταν, ήταν και η συνάντηση με τους Goce, Keramidžiev και Ajanovski-Οδε, που δεν έμειναν ενθουσιασμένοι από τις παραχωρήσεις του ΚΚΕ προς το ΝΟΦ και θεώρησαν εσφαλμένη την πολιτική του ΚΚΕ στο Μακεδονικό⁵³. Ατελέσφορη υπήρξε και η μετάβαση του Πορφυρογέννη στο Βελιγράδι. Το ΚΚ Γιουγκοσλαβίας ζήτησε μια συνάντηση υψηλού επιπέδου με το ΚΚΕ για τη διευθέτηση ορισμένων ζητημάτων αρχής και κατά τη συνομιλία του Πορφυρογέννη με τον K. Popivoda διαφάνηκαν οι διαφορές μεταξύ των δύο κομμάτων⁵⁴. Το ΚΚ Γιουγκοσλαβίας δεν έτρεφε αυταπάτες σχετικές με τις επιπτώσεις που είχε στη γιουγκοσλαβική Μακεδονία η νέα θέση του ΚΚΕ και μια γαλούχηση των Σλαβομακεδόνων προσφύγων με το πολιτικό σύνθημα της

50. *Trud* (βουλγ. εφημ.), 14.2.1949.

51. R. Kirjazovski, *Narodno Osloboditelniot Front...*, σ. 273-277.

52. AM, F=20/185, Έκθεση του Μ. Πορφυρογέννη προς την ΚΕ του ΚΚΕ (19.9.1952).

53. *Egejska Makedonija vo NOV 1949*, Σκόπια 1983, τόμ. VI, σ. 68-77.

54. Kirjazovski, *Narodno Osloboditelniot Front...*, σ. 283-285. Κατά το χρονικό διάστημα 1-7 Απριλίου 1949 πραγματοποιήθηκαν συνομιλίες μεταξύ του Πέτρου Ρούσου και του ΑΙ. Rankonić για τη διευθέτηση των σχέσεων μεταξύ των δύο κομμάτων, χωρίς όμως κανένα πρακτικό αποτέλεσμα· βλ. Kirjazovski, *Makedoncite i odnosite nu KPJ i KPG 1945-1949* (Οι Μακεδόνες και οι σχέσεις του ΚΚΓ με το ΚΚΕ, 1945-1949), Σκόπια 1995, σ. 131-167.

«Ανεξάρτητης Μακεδονίας» θα καθιστούσε εντονότερα τα εσωτερικά προβλήματα που ήδη υπήρχαν στη χώρα.

Μετά την επιστροφή της αντιπροσωπείας, ο *Mitrevski* υπέβαλε στις 4 Μαρτίου 1949 την ακόλουθη έκθεση στον *Ζαχαριάδη* για τις συζητήσεις με τον *Koliševski*, στην οποία εκφράζονται τα σημεία τριβής μεταξύ του ΚΚΕ από τη μια πλευρά και του ΚΚ «Μακεδονίας» και Γιουγκοσλαβίας από την άλλη.

«Σχετικά με την έκθεση που ζητήσατε χτες γύρω από τις συνομιλίες και τα ζητήματα που συζητήσαμε με τον σ. Λάζο σημειώνω τα πιο κάτω.

1. Το πνεύμα του ήταν πολύ φιλικό για το ελληνικό δημοκρατικό κίνημα. Είπε πως αυτοί βοήθησαν και θα συνεχίσουν να βοηθούν όσο μπορούν τον αγώνα του ελληνικού λαού και του Μακεδονικού λαού της Μακεδονίας του Αιγαίου, για τη νίκη της Δημοκρατίας στη χώρα μας, γεγονός που αποφασιστικά θα βοηθήσει στην ειρήνη και την δημοκρατική-σοσιαλιστική ανοικοδόμηση και σταθεροποίηση στα Βαλκάνια. Κι ότι η χώρα τους από την ίδια τη θέση της και τη λαϊκοδημοκρατική-σοσιαλιστική υπόσταση ήταν, είναι και θα παραμείνει παράγοντας για τη νίκη του λαϊκοδημοκρατικού κινήματος στη χώρα μας.

2. Μιλήσαμε για τους ξεσπιτωμένους από την τρομοκρατία του μοναρχοφασισμού μακεδόνες. Μου είπε, πως οι ξεσπιτωμένοι μακεδόνες πρόσφυγες εκδήλωσαν ανοικτά την επιθυμία τους να περάσουν στη Λαϊκή Δημοκρατία της Μακεδονίας και ότι εμείς τους εμποδίζουμε και τους βάλουμε το ερώτημα ή να πάνε στην Αλβανία ή να γυρίσουν στα σπίτια τους. Και σε συνέχεια ότι πολλοί από αυτούς παρά τη θέλησή τους στάλθηκαν στην Αλβανία. Υποστήριξε πως αυτό το μέτρο δεν είναι σωστό, γιατί γεννάει το αίσθημα της δυσπιστίας, έρχεται σε σύγκρουση με την πραγματική θέληση των μακεδόνων του Αιγαίου και σπάει την ενότητα ανάμεσα στον ίδιο το μακεδονικό λαό. Στη συνέχεια είναι και μια εκδήλωση που δείχνει μια όχι σωστή εκτίμηση και διάθεση απέναντι στη Λαϊκή Δημοκρατία της Μακεδονίας.

3. Υποστήριξε πως είναι δυσάρεστο και του προξενεί πικρία η στάση μας απέναντι στους λιποτάκτες και ανυπότακτους μακεδόνες που περνούν στα σύνορά τους. Εμείς είπε, αυτούς τους γυρίσαμε πίσω. Ο Δ.Σ. όμως, αντί να εφαρμόσει πολιτική διαπαιδαγώγησης, να δει και εξαλείψει τις αιτίες της φυγής τους, αντίθετα τους περνάει από τα στρατοδικεία και πολλοί από αυτούς εκτελέστηκαν σαν προδότες. Αυτό λέει, εμείς δεν το βλέπουμε σωστό, γιατί αυτοί δεν πήγαν στο εχθρικό στρατόπεδο, ούτε φύγαν γιατί είναι εχθροί του κινήματος και του Δ.Σ., αλλά η ενέργειά τους εξηγείται και από τις δύσκολες αντικειμενικές συνθήκες του αγώνα και από άλλες αιτίες και ζητήματα των

μακεδόνων μαχητών που αυτοί οι λιποτάκτες τα θεωρούν ότι δεν λύθηκαν. Εδώ η πολιτική σας απέναντι σ' αυτή την κατηγορία των ανθρώπων πρέπει να είναι πιο συγκεκριμένη-ρεαλιστική, προσαρμοστική στην ψυχολογία και στην ιδιαίτερη κατάσταση των μακεδόνων...

4. Σε συνέχεια μου είπε, πως δεν είναι σωστό, από τη μια μεριά να αποκλείετε τον μακεδονικό τύπο της Μακεδονίας του Βαρδάρη και από την άλλη να επιτρέπετε την κυκλοφορία του βουλγάρικου τύπου στη Μακεδονία του Αιγαίου. Αυτό δεν είναι σύμφωνο με τα πραγματικά αισθήματα και τον πόθο των μακεδόνων του Αιγαίου, δημιουργεί σύγχυση και αντιθέσεις στις γραμμές του αγωνιστικού μακεδονικού κινήματος και στο τέλος σπάει την ενότητα του λαού.

5. Επίσης υποστήριξε, πως εδώ σε μας, υπάρχει μια τάση να παραγνωριστεί ο ρόλος, η συμβολή κι η βοήθεια της Γιουγκοσλαβίας στον αγώνα μας. Το να καλλιεργείται αυτό το πνεύμα και παρόμοιες εκδηλώσεις, αυτό δεν βοηθάει στο σύνολό του το δημοκρατικό κίνημα στη χώρα μας, ζημιώνει την ενότητα μέσα στον ίδιο το Μακεδονικό λαό και την ενότητα με τον ελληνικό λαό, δημιουργεί αστάθεια και δυσaréσκεια στις μακεδονικές μάζες των Μακ. του Αιγαίου και υποβιβάζει την αγωνιστικότητά του. Οι μακεδονικές μάζες αγαπούν και θα αγαπούν τη Λαϊκή Δημοκρατία της Μακεδονίας, γιατί την θεωρούν σαν κατάκτηση γενικά του Μακεδονικού λαού. Κάθε προσπάθεια να μεταπολιστεί ή να παραγνωριστεί αυτή η πραγματικότητα μόνο αρνητική επίδραση μπορεί να έχει στον αγώνα του ελληνικού και του Μακεδονικού λαού της Μακεδονίας του Αιγαίου.

6. Για τη θέση μας γύρω από το μακεδονικό ζήτημα όπως διατυπώνεται στις αποφάσεις της II. Ολομέλειας του Κ.Σ. του ΝΟΦ, διατύπωσε την άποψη ότι αυτή δεν είναι σωστή και δεν τοποθετεί σωστά το ζήτημα. Η βαλκανική φρεντεράτσια είναι μελλοντική υπόθεση και δεν πρέπει να μπει σαν προγραμματική διεκδίκηση στις σημερινές διακηρύξεις της οργάνωσης ΝΟΦ και του Μακεδονικού λαϊκοδημοκρατικού κινήματος. Το ίδιο και η θέση για ανεξάρτητο κι ενιαίο μακεδονικό κράτος στα πλαίσια της βαλκανικής φρεντεράτσias δεν εκφράζει τις συγκεκριμένες επιδιώξεις του Μακεδονικού λαού στις δοσμένες στιγμές. Μαζύ μ' αυτό δημιουργεί και αιχμή στις μεγαλοελλαδικές σοβινιστικές επιδιώξεις και τάσεις που την εκμεταλλεύεται και την καλλιεργεί ο μοναρχοφασισμός στις ελληνικές μάζες σε βάρος του δημοκρατικού κινήματος. Το κύριο κι αποφασιστικό κίνητρο στον αγώνα του Μακ. λαού της Μακεδονίας του Αιγαίου, είπε ότι είναι, με την ενωμένη πάλη με τον ελληνικό λαό, να συντριφεί ο μοναρχοφασισμός και οι αγγλοαμερικάνοι κατακτητές. Σωστή εθνική προγραμματική θέση είπε ότι αποτελεί η διακήρυξη ότι ο Μακ. λαός της Μακεδονίας του Αιγαίου με τη νίκη της Λαϊκής Δημοκρατίας στην Ελλά-

δα θα πραγματοποιήσει τα εθνικά του δίκαια και το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης και εθνικής αποκατάστασης. ...Τελικά μου είπε πως από την πλευρά τους υπάρχει κάθε διάθεση να λυθούν αυτά τα ζητήματα, όπως σε συνέχεια κι όλα τα γνωστά ζητήματα που μας ενδιαφέρουν και μας απασχολούν...»⁵⁵.

Υπό το κλίμα αυτό της ψύχρασης των σχέσεων με το ΚΚ «Μακεδονίας» η αποστολή Πορφυρογέννη ήταν καταδικασμένη σε αποτυχία. Στις 3 Μαρτίου 1949 και επίσημα το ΚΚ Γιουγκοσλαβίας ζήτησε εξήγηση από το ΚΚΕ για τη θέση «Ανεξάρτητη Μακεδονία», που τη χαρακτήρισε ως στρεφόμενη κατά της Γιουγκοσλαβίας⁵⁶. Στις 6 Μαρτίου το ΚΚΕ απάντησε ότι θέση του Κόμματος σχετικά με την «Αιγαιακή Μακεδονία» παραμένει η απόφαση της Πέμπτης Ολομέλειας για την αυτοδιάθεση και ότι η απόφαση του ΝΟΦ υπαγορεύτηκε από τη θέση της ομάδας του *Keramidžiev*, η οποία ανοικτά προπαγάνδιζε ότι η «Μακεδονία του Αιγαίου» πρέπει να ενωθεί με τη «Μακεδονία του Βαρδάρη»⁵⁷. Η εξήγηση αυτή δε θεωρήθηκε πειστική στο Βελιγράδι που συνέχισε να ανακινεί το θέμα.

Στην Αθήνα η ανακοίνωση της απόφασης του Κεντρικού Συμβουλίου του ΝΟΦ από το ραδιοφωνικό σταθμό της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης προκάλεσε μεγάλη αναταραχή και το ΚΚΕ καταγγέλθηκε ως κόμμα προδοτικό. Αλλά και μέσα στις τάξεις του Δημοκρατικού Στρατού εκφράστηκαν διαφωνίες με τη νέα γραμμή. Η ηγεσία του ΚΚΕ, εκτεθειμένη στα πυρά της ελληνικής κυβέρνησης και της τιτοϊκής Γιουγκοσλαβίας και συνειδητοποιώντας τις εύλογες αντιδράσεις του ελληνικού λαού, προσπάθησε να μετριάσει τις αλγινές εντυπώσεις που προκάλεσε το σύνθημα «Ανεξάρτητη Μακεδονία» και δήλωσε ότι γραμμή του Κόμματος παραμένει η απόφαση της Πέμπτης Ολομέλειας⁵⁸. Ήταν επόμενο η υπαναχώρηση αυτή, που επιβλήθηκε για λόγους τακτικής, να μην έχει πειστική δύναμη.

Στις 25 και 26 Μαρτίου 1949 στην εκκλησία του χωριού Ψαράδες (Nivici), κοντά στις Πρέσπες, συνήλθε το Δεύτερο Συνέδριο του ΝΟΦ, στο οποίο έλαβαν μέρος 700 αντιπρόσωποι. Στο λόγο του ο *Ζαχαριάδης* αναφέρθηκε στα επιτεύγματα του «μακεδονικού» λαού και επισήμανε την ανάγκη της συνοχής του ΝΟΦ και της διαφύλαξης της ενότητας μεταξύ του ελληνικού και του «μακεδονικού» λαού για την κοινή νίκη, την οποία χαρακτήρισε δύσκολη⁵⁹. Το συνέδριο υπογράμμισε την ενότητα του ελληνικού λαού με το «μακε-

55. ΑΜ, F=20/80.

56. *Egejska Makedonija vo NOB 1949...*, σ. 105-106.

57. *Ο.π.*, σ. 114-115.

58. *Ο.π.*, σ. 117-118.

59. *Ο.π.*, σ. 139-143.

δονικό» λαό, στράφηκε κατά της ομάδας των *Keramidžiev, Gose* και *Ajanovski-Oče*⁶⁰ και διακήρυξε το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης του μακεδονικού λαού⁶¹.

Στις 27 Μαρτίου 1949 ιδρύθηκε η «Κομμουνιστική Οργάνωση της Μακεδονίας του Αιγαίου (ΚΟΕΜ)», ως τμήμα του ΚΚΕ. Στην ιδρυτική Συνδιάσκεψη έλαβαν μέρος 163 Σλαβομακεδόνες κομμουνιστές, αντιπρόσωποι στο Δεύτερο Συνέδριο, οι οποίοι και εξέλεξαν μια οργανωτική επιτροπή αποτελούμενη από τους *M. Malio, V. Kojčev, P. Mitrevski, S. Kočev, V. Nikolova, V. Ničev, U. Pirovska, H. Kolencev* και *T. Hadžijanev*. Αποστολή της επιτροπής ήταν η σύγκληση μιας πανεθνικής συνδιάσκεψης για την εκλογή της ηγεσίας του κόμματος. Είναι σαφές ότι η ΚΟΕΜ αποτελούσε ένα αντίβαρο στο ΚΚ «Μακεδονίας». Στις 3 Απριλίου 1949 ανασχηματίστηκε η ΠΔΚ. Όπως είχε προαναγγελθεί, ο *P. Mitrevski* έγινε Υπουργός Επισιτισμού, ο *V. Kojčev* μέλος του Ανώτατου Πολεμικού Συμβουλίου του ΔΣ και ο *S. Kočev* Πρόεδρος της Διεύθυνσης Εθνικών Μειονοτήτων. Με τις παραχωρήσεις αυτές το ΚΚΕ υπολόγιζε ότι θα μπορούσε να στρατολογήσει περισσότερους Σλαβομακεδόνες και να δαλεάσει τους πρόσφυγες που είχαν καταφύγει στη Γιουγκοσλαβία και όσους είχαν μεταναστεύσει νωρίτερα στη Βουλγαρία να επιστρέψουν στην Ελλάδα και να αγωνιστούν στο Δημοκρατικό Στρατό.

Στις 7 Απριλίου 1949 ο *Ζαχαριάδης* ανέθεσε στον *P. Rakovski* να μεταβεί μέσω Σκοπίων με τον *M. Πορφυρογέννη* στην Πράγα για να μιλήσει στο Παγκόσμιο Συνέδριο της Ειρήνης και στους *T. Naumov, T. Kočev-Viktor* και *V. Ničev* να μεταβούν στη Βουλγαρία για να στρατολογήσουν μαχητές για το Δημοκρατικό Στρατό. Προφανώς ο *Ζαχαριάδης* υπολόγιζε ότι με τις νέες

60. Η διακήρυξη αναφέρει: «Στις σημερινές κρίσιμες στιγμές που σινέρχεται το δεύτερο σινέδριο του ΝΟΦ, οι εχθροί των λαών μας καταβάλλουν απ' όλες τις πλευρές προσπάθειες να διασπάσουν την ενότητα ανάμεσα στο μακεδονικό λαό και τη μαχητική ενότητα ανάμεσα σ' αυτούς και στον ελληνικό λαό, ενότητα που είναι απαραίτητη για τη νίκη των δύο λαών. Οι κάθε λογής εχθροί του λαού μας εκμεταλλευόμενοι τις πολεμικές δυσκολίες και τις άλλες δυσκολίες που πηγάζουν απ' αυτές, εκμεταλλειόμενοι την κατάσταση που έχει διαμορφωθεί στη Γιουγκοσλαβία ρίχνουν διάφορα συνθήματα που βρίσκουν έδαφος σ' ορισμένα λιπόψυχα και τσακισμένα στοιχεία υποκινώντας αυτά σε λιποταξία. Εμείς οι 700 αντιπρόσωποι του 2ου σινεδρίου του ΝΟΦ τους ανθρώπους αυτούς που συνωμοτούν, που οργανώνουν τη διάσπαση και λιποταξία στις γραμμές πατώντας στο αίμα των χιλιάδων ηρώων μας, τους στιγματίζουμε σαν κοινούς προδότες και ελεεινούς λιποτάχτες του αγώνα του λαού μας. Κι όσοι παρασύρθηκαν απτά εχθρικά κηρύγματα και την υπονομευτική δουλειά αυτών των διασπαστών κ' ακολούθησαν τον εύκολο δρόμο της φυγής και της λιποταξίας έκαναν μια πράξη κολάσιμη, προδοτική και αντιλαϊκή που μόνο τον εχθρό, το μοναρχοφασισμό και το ιμπεριαλιστικό στρατόπεδο βοηθάει» βλ. *Δημοκρατικός Στρατός* (περ.), Μάης 1949, σ. 317-318.

61. *Egejska Makedonija vo NOV 1949...*, σ. 156.

παραχωρήσεις προς το ΝΟΦ θα επερχόταν διάσπαση στην ομάδα των *Goce, Keramidžien, Ajanovski-Oče*⁶². Αλλά κατά τη συνάντησή τους με τον *Rakovski* δε διαπιστώθηκε καμιά διαφοροποίηση στις απόψεις τους. Η αντιπροσωπεία του ΝΟΦ που έφθασε στα μέσα Απριλίου στη Βουλγαρία δεν μπόρεσε να εκπληρώσει την αποστολή της, γιατί ήδη είχε δοθεί η εντολή του *Stalin* για τερματισμό του εμφυλίου πολέμου.

Στις αρχές Απριλίου η ελληνική κυβέρνηση, φοβούμενη ότι η Κομμουνιστική Δημοκρατία στο άμεσο μέλλον θα ανακήρυσσε ένα ανεξάρτητο «μακεδονικό» κράτος ως μέσο για άσκηση πίεσης στον *Tito*, υπέβαλε ένα μνημόνιο στο Λονδίνο και την Ουάσινγκτον προτείνοντας την ανάληψη δράσης κατά της Αλβανίας, ώστε να αποτραπεί η χρησιμοποίηση της χώρας ως βάσης κατά του *Tito* και να αποκοπεί από το Δημοκρατικό Στρατό, συμβάλλοντας έτσι στην ήττα του⁶³. Η ελληνική πρόταση δεν υποστηρίχθηκε σθεναρά. Η Σοβιετική Ένωση ίσως μέσω κατασκόπων της πληροφορήθηκε το περιεχόμενο του ελληνικού μνημονίου και φοβούμενη μια κατάληψη της Αλβανίας από τις δυτικές δυνάμεις, την οποία λόγω της ρήξης με τη Γιουγκοσλαβία δύσκολα μπορούσε να υπερασπιστεί, ζήτησε από τον *Zachariádeh* στα μέσα Απριλίου να σταματήσει τον ένοπλο αγώνα μέχρι το τέλος Μαΐου 1949. Στις 20 Απριλίου το ΚΚΕ υπέβαλε στην ελληνική κυβέρνηση τις ακόλουθες προτάσεις ειρήνης: Παύση της τρομοκρατίας και των μαζικών εκτελέσεων, αποκατάσταση των δημοκρατικών δικαιωμάτων, χορήγηση γενικής αμνηστίας και προκήρυξη εκλογών⁶⁴.

Η αντιπροσωπεία του ΝΟΦ στη Βουλγαρία επέστρεψε άπρακτη και οι Βούλγαροι έκλεισαν προσωρινά τα ελληνο-βουλγαρικά σύνορα⁶⁵. Κατά την επιστροφή του από την Πράγα το Μάιο του 1949 ο *Rakovski* συναντήθηκε πάλι με τους *Keramidžien* και *Goce*, οι οποίοι και του επέδωσαν επιστολή ειδικά για την ηγεσία του ΚΚΕ. Η επιστολή αυτή αποτελεί πραγματικό λίβελλο κατά του ΚΚΕ για την πολιτική του στο Μακεδονικό, για τη μη ανάδειξη «μακεδονικών» στελεχών στο Δημοκρατικό Στρατό και στις κομματικές οργανώσεις, για την προώθηση ανθρώπων (*Kočen*, *Kojčen*) που είναι ξένοι στη «μακεδονική πραγματικότητα».

62. V. Ajanovski-Oče, *Egejski Buri. Revolucionemoto Dviženje vo Vodensko i NOF vo Egejska Makedonija* (Αιγαιακές Θύελλες. Το επαναστατικό κίνημα στην Έδεσσα και το ΝΟΦ στη Μακεδονία του Αιγαίου), Σκόπια 1975, σ. 341-342.

63. Βλ. Β. Κόντης, «Η διεθνής διάσταση του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα (1946-1949)», *Βαλκανικά Σύμμεικτα* 5-6 (1993-94), σ. 107.

64. M. Esche, *Die Kommunistische Partei Griechenlands 1941-1949*, Μόναχο - Βιέννη 1982, σ. 329.

65. V. Ajanovski-Oče, *Egejski Buri...*, σ. 343.

«...Με τη σημερινή σας πολιτική όσον αφορά το ΝΟΦ και το μακεδόνικο λαό δε λύνεται σωστά το μακεδόνικο ζήτημα (όπως κι ως τις 8/8/48), αλλά τουναντίον μεγαλώνει η δυσπιστία του μακεδόνικου λαού και των μακεδόνων παρτιζάνων προς την ειλικρινή καθοδήγηση για την τύχη του μακεδόνικου λαού, δημιουργούνται ακόμα πιο πολλές συνθήκες λιποταξιών μακεδόνων μαχητών από το ΔΣΕ, πέφτει η μαχητική επίδοση των μακεδόνικων μαζών, διασπάται η εσωτερική δημοκρατική ενότητα του μακεδόνικου λαού κλπ. Και μαζί με όλα αυτά αφαιρέσατε τη δυνατότητα να βρεθούν μέσα στο μακεδόνικο λαό νέες μαχητικές δυνάμεις για τη συνέχιση του αγώνα στην Ελλάδα, όταν για σας, όπως γενικά και για το δημοκρατικό κίνημα στην Ελλάδα, όπως μέχρι τα χτες έτσι και σήμερα το πιο φλέγον ζήτημα ήταν και παραμένει το ζήτημα των εφεδρειών του ΔΣΕ γεγονός που με τις ίδιες σας διαπιστώσεις ήταν και είναι η κύρια αιτία που ως τα σήμερα προοπτικές σας και αποφάσεις απέτυχαν σε βάρος του δημοκρατικού κινήματος και σ' όφελος του κοινού εχθρού... Όλη η πολιτική και ταχτική της ΚΕ του ΚΚΕ από το 1941 και δώθε δεν ήταν σωστή και τέτοια που άρμοζε για το μακεδόνικο λαό και το μακεδόνικο ζήτημα και μαζί μ' αυτό για μας, εσείς είστε προκαταλημμένοι προς το ΝΟΦ και το μακεδόνικο λαό, ή πάλι χωρίς την επαναστατική εκείνη δίκαια πρωτοβουλία να λύσετε το πιο λεπτό και σοβαρό ζήτημα στην ιστορία του δημοκρατικού κινήματος της Ελλάδας, δηλαδή το μακεδόνικο ζήτημα, κι αυτό σημαίνει ότι εσείς πολύ λίγο ή καθόλου δε βλέπετε ότι όταν λυθεί αυτό το ζήτημα ή λύνεται σωστά αυξάνουν αναμφισβήτητα στον ανώτατο βαθμό οι υποκειμενικές και αντικειμενικές συνθήκες, όχι μονάχα για την επιτυχή συνέχιση του δημοκρατικού κινήματος στην Ελλάδα αλλά και για την τελική νίκη... Όμως σας λέμε πως εμείς σα μακεδόνες και κομμουνιστές και γραπτά δηλώνουμε ότι ο Τίτο, το Κ.Κ.Γ. και το Κ.Κ.Μ. πιο ορθά, πιο άξια το έλυσαν, το λύνουν και θέλουν να το λύσουν στο σύνολό τους το μακεδόνικο ζήτημα, κι ότι μαζί μ' αυτό απότι βλέπουμε στην πράξη εδώ, δεν μπορούμε να πιστέψουμε ότι ο συν. Τίτο, το Κ.Κ.Γ. και Κ.Κ.Μ. έγιναν προδοτές, ότι πέρασαν ή θα περάσουν στο στρατόπεδο των ιμπεριαλιστών...».

Μεταξύ των άλλων προϋποθέσεων που έθεσαν για την επιστροφή τους στο Δημοκρατικό Στρατό ήταν και οι ακόλουθες:

1) Ν' αρχίσει αμέσως κι ενεργητικά από κοινού η δημιουργία μακεδόνικων μονάδων με δικό τους μακεδόνικο επιτελείο σαν αναπόσπαστο τμήμα του Δ.Σ.Ε. και κάτω από την καθοδήγηση του Γ.Α. του Δ.Σ.Ε... 4) Καθοδηγητές των μονάδων αυτών νάναι μακεδόνες, που ολοκληρωτικά θα γίνουν δεκτοί κι επιθυμητοί απτούς μαχητές και στελέχη των μακεδόνικων μονάδων. 5) Ν'

αντικατασταθούν απτά πόστα τους οι συν. Κοϊτσεφ, Κωτσόπουλος και Α. Γουσόπουλος (Μάκης) με μακεδόνικα στελέχη που θα προτείνει το ΚΣ-ΝΟΦ και τα στελέχη των μακεδόνικων μονάδων... 9) Ν' αποκατασταθούν λεύτερες εκπολιτιστικές σχέσεις ανάμεσα στο μακεδόνικο λαό της Μακεδονίας του Αιγαίου (Λεύτερη περιοχή) και τους μακεδόνες της Μακεδονίας του Βαρδάρη, μάλιστα αμοιβαίες επισκέψεις για την ίδια δουλειά ανάμεσα στις καθοδηγήσεις του μακεδόνικου λαού απτά δύο αυτά τμήματα της Μακεδονίας. 10) Από μέρους του ΝΟΦ να εκλαϊκεύεται λεύτερα πως το ΚΚΓ έλυσε το μακεδόνικο ζήτημα και πως το μακεδόνικο ζήτημα είναι λυμένο από το ΚΚ Βουλγαρίας... 12) Να σταματήσει ανάμεσα στους μακεδόνες αντάρτες και τα μετόπισθεν η προπαγάνδα ενάντια στον Τίτο και υπέρ του γραφείου πληροφοριών και το αντίθετο, ή πάλι αφού επιτρέπεται η προπαγάνδα υπέρ του ενός να επιτραπεί και υπέρ του άλλου... 14) Όχι μόνο προφορικά μα και γραπτά ν' αναγνωρίσει η Κ.Ε.-Κ.Κ.Ε. ότι αυτή φταίει περισσότερο για όλες τις μέχρι τα τώρα αδικίες στο ΝΟΦ και στο μακεδόνικο ζήτημα, ότι εμείς είμαστε οι λιγώτερο φταίχτες και γι' αυτό από μέρους τους να δοθεί ηθική αναγνώριση (ικανοποίηση) για την ορθότητα για του τα μέχρι τα τώρα αγώνα μας αρχών. 15) Να μη ζητηθούν ευθύνες για όλους που έφυγαν στη Γιουγκοσλαβία (Ο.Λ.Δ.) μακεδόνες -σες απτις τάξεις του ΔΣΕ, δηλαδή να μη θεωρούνται λιποτάκτες και προδότες⁶⁶.

Η ηγεσία του ΚΚΕ έλαβε την επιστολή, όντας πλέον πεπεισμένη για την ήττα του Δημοκρατικού Στρατού. Η επιστολή αυτή πρόσφερε στο ΚΚΕ τη χρυσή ευκαιρία να επιρριφθεί προκαταβολικά η ευθύνη για την επερχόμενη ήττα αποκλειστικά στην «προδοσία» του Τίτο και στην υπονομευτική δραστηριότητα των πρακτόρων του στο ΝΟΦ και στο Δημοκρατικό Στρατό. Οι αμερικανοσοβιετικές διαπραγματεύσεις του Μαΐου του 1949 για το ελληνικό ζήτημα δεν είχαν επιφέρει ουσιαστικά αποτελέσματα λόγω κυρίως της πρόθεσης της Μόσχας να εξασφαλίσει τη νομιμοποίηση του ΚΚΕ στην πολιτική ζωή της Ελλάδας, ώστε να μπορέσει να συνεχίσει ένα δυναμικό εσωτερικό αγώνα⁶⁷. Στον Ζαχαριάδη δόθηκε εντολή να αναστείλει προσωρινά τα σχέδια για υποχώρηση και να εντείνει τις επιθετικές ενέργειες. Προφανώς οι Σοβιετικοί γνώριζαν για τις επαφές του Τίτο με τους Δυτικούς⁶⁸ και θεωρούσαν το κλεί-

66. ΑΜ, F=19/30.

67. Βλ. Κόντης, «Η διεθνής διάσταση...», σ. 109-110.

68. Για τις σχέσεις του Τίτο με τους Δυτικούς το 1949 βλ. J. Pirjavec, «Η ρήξη Τίτο-Στάλιν και το τέλος του εμφυλίου στην Ελλάδα», στο συλλογικό έργο *Μελέτες για τον εμφύλιο πόλεμο 1945-1949* (επ. L. Baerentzen, O. Ιατρίδης, O. L. Smith), Αθήνα 1992, σ. 331-338.

σιμο των ελληνογιουγκοσλαβικών συνόρων υπόθεση χρόνου. Κωλυσιεργώντας στην εξεύρεση μιας πολιτικής λύσης με τους Δυτικούς για το ελληνικό ζήτημα, η σοβιετική πλευρά ήθελε να παρουσιάσει τον *Tito* ως πράκτορα του ιμπεριαλισμού και προδότη του ελληνικού δημοκρατικού κινήματος, αν ληφθεί υπόψη ότι το 1949 η αντιγιουγκοσλαβική εκστρατεία της Κομίνφορμ ήταν ιδιαίτερα έντονη. Στις 15 Ιουνίου 1948 το ΚΚΕ, με αφορμή την επιστολή των *Goce-Keramidžiev*, συνέταξε μια διακήρυξη, η οποία στις 20 Ιουνίου, με πίεση του *Zachariádh* και του *Iωαννίδη*, εγκρίθηκε από την Κομμουνιστική Οργάνωση της «Μακεδονίας του Αιγαίου» και παρουσιάστηκε ως απόφασή της. Στη διακήρυξη αυτή κατηγορείται η ομάδα του *Keramidžiev* ότι διέσπασε την αγωνιστική ενότητα μεταξύ του ελληνικού και του «μακεδονικού» λαού, καταδικάζεται η πολιτική του Κομμουνιστικού Κόμματος Γιουγκοσλαβίας ως επιδιώκουσα από το 1943 την ενσωμάτωση της ελληνικής Μακεδονίας στη γιουγκοσλαβική, και οι *Keramidžiev* και *Goce* χαρακτηρίζονται ως πράκτορες του *Tito* που ίδρυσαν στα Σκόπια με τη συνδρομή των γιουγκοσλαβικών αρχών ειδική υπηρεσία για την οργάνωση λιποταξιών από το Δημοκρατικό Στρατό. Το πέρασμα του *Tito* στο στρατόπεδο των ιμπεριαλιστών θεωρείται αποδεδειγμένο γεγονός και καταδικάζεται η προδοσία των Λαϊκών Δημοκρατιών και η παράδοση των λαών της Γιουγκοσλαβίας, συμπεριλαμβανομένου και του «μακεδονικού» λαού, στα χέρια των ιμπεριαλιστών⁶⁹.

Και οι μετέπειτα πολιτικές κινήσεις του *Zachariádh* δεν αποτελούν παρά σπασμωδικές κινήσεις στρεφόμενες κατά της Γιουγκοσλαβίας. Στις 2 Αυγούστου, μετά από την πανωλεθρία της 24ης Μεραρχίας του Δημοκρατικού Στρατού στις 5 Ιουλίου 1949 στο Καϊμακτσαλάν και το κλείσιμο των ελληνογιουγκοσλαβικών συνόρων στις 10 Ιουλίου, συνήλθε η Πρώτη «Πανεθνική» Συνδιάσκεψη της ΚΟΕΜ, η οποία εξέλεξε τη νέα ηγεσία της. Στο λόγο του ο *Zachariádh* χαρακτήρισε την ΚΟΕΜ ως τη δύναμη εκείνη που θα καθοδηγεί ιδεολογικά τον αγώνα του ΝΟΦ προς τη Λαϊκή Δημοκρατία. Η απουσία της κομματικής καθοδήγησης του ΝΟΦ χαρακτηρίστηκε ως η κύρια αιτία των λαθών του ΝΟΦ και της διεύδυσης του σωβινισμού στις τάξεις του⁷⁰. Είναι σαφές ότι η ΚΟΕΜ στρεφόταν κατά του ΚΚ «Μακεδονίας», του οποίου αμφισβητούσε τον ηγεμονικό ρόλο. Στην απόφαση της Συνδιάσκεψης τονίζονταν η ενότητα του ελληνικού με το «μακεδονικό λαό», η αφοσίωσή του στις Λαϊκές Δημοκρατίες με επικεφαλής τη Σοβιετική Ένωση και καλούνταν ο «μακεδονικός» λαός να αγωνιστεί με αυταπάρνηση για την υπεράσπιση των ελεύ-

69. Βλ. V. Ajanovski-Oče, *Egejski Buri...*, σ. 378-389.

70. Βλ. *Egejska Makedonija vo NOB 1949...*, σ. 397-400.

θερων βουνών του Γράμμου και του Βίτσι⁷¹. Προφανώς ο Ζαχαριάδης κατέβαλε μια τελευταία προσπάθεια να κινητοποιήσει όσο το δυνατόν περισσότερους Σλαβομακεδόνες ενόψει των επικείμενων μαχών στο Γράμμο και Βίτσι, υπολογίζοντας ότι σε περίπτωση αποτυχίας των κυβερνητικών δυνάμεων να καταλάβουν τα τελευταία οχυρά του Δημοκρατικού Στρατού η κυβέρνηση των Αθηνών ίσως αποδεχόταν τους όρους του ΚΚΕ για ειρήνευση. Οι τελευταίες όμως επιχειρήσεις (3-30 Αυγούστου 1949) στο Γράμμο και το Βίτσι έληξαν με ολοκληρωτική ήττα των ανταρτών, που υποχώρησαν στην Αλβανία.

Όπως είναι γνωστό, ο Ζαχαριάδης απέδωσε την ήττα του Δημοκρατικού Στρατού κυρίως στην «προδοσία» του *Tito*. Τα «εξιλαστήρια θύματα» αναζητήθηκαν και μέσα στους κόλπους του ΝΟΦ, στα άτομα δηλαδή εκείνα τα οποία ο Ζαχαριάδης στήριξε το 1949 ως αντίβαρο στη φιλογιουγκοσλαβική ομάδα του *Keramidziev*. Στις 7 Οκτωβρίου 1949 στο Μπουρέλι της Αλβανίας συνελήφθησαν ως «τιτοϊκοί πράκτορες», υπεύθυνοι για την ήττα του Δημοκρατικού Στρατού, οι *P. Mitrevski*, *E. Nikolovska-Bera*, *M. Maljo*, *M. Fotev*, *P. Rakovski*, *U. Jurukova*, *L. Čolakov*, *L. Poplazarov*, *H. Kolencev*, *T. Hadžijanev*. Το 1952 καταδικάστηκαν στη Σοβιετική Ένωση σε καταναγκαστικά έργα και μεταφέρθηκαν στη Σιβηρία⁷². Το Μάρτιο του 1952 διαλύθηκε το ΝΟΦ και στις αρχές Απριλίου ιδρύθηκε στην Πολωνία από Σλαβομακεδόνες που είχαν ακολουθήσει την ηγεσία του ΚΚΕ στις Ανατολικές χώρες η οργάνωση «Πλιντεν» στρεφόμενη κυρίως κατά της «μακεδονικής» πολιτικής της Γιουγκοσλαβίας. Μετά την άνοδο στην εξουσία του *Chruščev* και τη σοβιετο-γιουγκοσλαβική προσέγγιση των ετών 1955-57 στα καταδικασθέντα μέλη του ΝΟΦ απονεμήθηκε χάρη. Οι περισσότεροι επέστρεψαν στη Γιουγκοσλαβική Μακεδονία, γενόμενοι δεκτοί ως «εθνικοί ήρωες».

Συμπερασματικά μπορεί να λεχθεί ότι οι σχέσεις ΚΚΕ και ΝΟΦ στη διάρκεια του εμφυλίου δεν αποτελούν παρά την ιστορία μιας περιπέτειας. Επιβεβαιώνουν την τυχοδιωκτική πολιτική του ΚΚΕ στο Μακεδονικό, που αποτελεί μέρος της γενικότερης αντιφατικής του πολιτικής μετά το 1944. Δέσμο της θέσης του για την ύπαρξη «μακεδονικού» έθνους, εξαρτημένο από τη Γιουγκοσλαβική βοήθεια και επειγόμενο να στρατολογήσει όσο το δυνατόν περισσότερους Σλαβομακεδόνες στο Δημοκρατικό Στρατό το ΚΚΕ αποδείχτηκε αδύναμο να αναχαιτίσει την αλυτρωτική και προπαγανδιστική δραστηριότητα που ασκούσαν τα φιλογιουγκοσλαβικά στοιχεία του ΝΟΦ στους Σλαβομακεδόνες. Και μετά την απομάκρυνση των στοιχείων αυτών το 1948, το ΚΚΕ, αντί

71. Ο.π., σ. 401-404.

72. T. Mamurovski, *Paskal Mitrevski...*, σ. 119-126.

να εντάξει τους Σλαβομακεδόνες οργανικά στον κορμό του ελληνικού έθνους και κράτους, προτίμησε να αποδεχτεί τη βουλγαρική θέση της «ανεξάρτητης Μακεδονίας», η οποία, αν και κατά βάθος στρεφόταν κατά της κυριαρχίας του *Tito* στη γιουγκοσλαβική Μακεδονία, δέσμευε το ΚΚΕ να υιοθετήσει τη γραμμή της απόσχισης του «μακεδονικού» λαού από το ελληνικό κράτος.